2002, ՆՈՅԵՄԲԵՐ Ա, ԹԻՎ 21 (137)

Քրիստոնյա Հայաստան

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Մ Ա Մ Լ Ո   Հ Ա Ղ Ո Ր Դ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍԲ. ԷՋՄԻԱԾՆՈՒՄ

Երեք տարի առաջ՝ նոյեմբերի 4-ին, Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում տեղի ունեցավ Նորին Սուրբ Օծություն Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց 132-րդ կաթողիկոսի օծման եւ գահակալության հանդիսավոր արարողությունը:

Հայոց Հայրապետի գահակալության տարեդարձը Մայրավանքում նշվեց կիրակի՝ նոյեմբերի 3-ին՝ Սբ. Պատարագի ընթացքում՝ Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցու նվիրապետական աթոռների բարձրաստիճան եկեղեցականների, Հայաստանի եւ Սփյուռքի թեմակալ առաջնորդների, Մայր Աթոռի միաբանների, Գերագույն հոգեւոր խորհրդի անդամների եւ բազմաթիվ հավատացյալների ներկայությամբ: Պատարագիչն էր տեր Խաժակ արք. Պարսամյանը: Տարեդարձի առիթով թեմակալ առաջնորդների եւ եպիսկոպոսաց դասի մասնակցությամբ Իջման Սբ. Սեղանի առջեւ կատարվեց հայրապետական մաղթանք, ապա Խաժակ սրբազանն անդրադարձավ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի գահակալության երեք տարվա գործունեությանը՝ մասնավորապես կարեւորելով եկեղեցաշինության եւ հոգեւորականության նոր սերնդի պատրաստման ոլորտներում արձանագրված իրագործումները:

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի գահակալության երրորդ տարեդարձի առիթով Նորին Սրբությանը շնորհավորական եւ բարեմաղթանքի իրենց խոսքերն են փոխանցել քույր եկեղեցիների առաջնորդներ, Հայ եկեղեցու նվիրապետական աթոռների գահակալներ, Մայր Աթոռի միաբաններ, պետականություն, ինչպես նաեւ գիտության եւ մշակույթի գործիչներ:

Հայրապետական մաղթանքի ընթացքում, Հռոմի Կաթոլիկ եկեղեցու պետ Հովհաննես Պողոս Բ պապի շնորհավորական գիրն Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին հանձնեց Անդրկովկասյան երկրներում պապական նվիրակ եպիսկոպոս Կլաուդիո Գուջերոտտին:

Գերագույն հոգեւոր խորհրդի հերթական նիստ՝ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում

Նոյեմբերի 1-2-ը Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի նախագահությամբ տեղի ունեցավ Գերագույն հոգեւոր խորհրդի հերթական ժողովը:

Մասնավոր ուշադրությամբ քննության առնվեց Սուրբ Էջմիածնի Մայր տաճարի օծման 1700-ամյակի տոնակատարությունների ծրագիրը: Ժողովի անդամները հավանության արժանացրին Խաժակ արքեպիսկոպոս Պարսամյանի ատենապետությամբ գործող 1700-ամյակի տոնակատարության կազմակերպման հանձնախմբի գործունեությունը՝ միաժամանակ թելադրելով, որ ծրագրված հանդիսությունների ու միջոցառումների ժամանակացույցը ներկայացվի ԳՀԽ հաջորդ ժողովին: Տոնակատարությունների շրջանակներում նախատեսված են ուխտագնացություններ, երիտասարդական եւ թեմական ներկայացուցչական հավաքներ, Ս. Էջմիածնին նվիրված գիտաժողովներ, հրատարակություններ եւ այլն:

Գերագույն հոգեւոր խորհուրդը քննարկեց նաեւ եկեղեցական կյանքի վերակազմակերպմանը վերաբերող հարցեր: Խորհրդի անդամները Մայր Աթոռի առաքելության արդյունավետության բարձրացման համատեքստում կարեւորեցին ծխական համայնքների կազմավորման, եկեղեցական նոր սերնդի պատրաստության, համայնքներում հայորդյաց տների համակարգի ստեղծման, եկեղեցական շինարարության, սոցիալական ծրագրերի իրականացման եւ այլ ոլորտներում իրականացվող աշխատանքների ընդլայնումն ու աշխուժացումը:

Գերագույն հոգեւոր խորհուրդը գոհունակությամբ լսեց նաեւ ժողովին հրավիրված «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի գործադիր տնօրեն պրն. Վահան Տեր-Ղեւոնդյանի զեկույցը, որում հանգամանալից ներկայացվեց հիմնադրամի գործունեությունը: Ժողո-

վականները, մեծապես գնահատելով, կարեւորեցին իրականացվող աշխատանքները եւ վերահաստատեցին հիմնադրամի հայրենաշեն առաքելությանն աջակցելու իրենց պատրաստակամությունը:

Ժողովում քննարկվեցին նաեւ Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցու վարչակազմակերպչական կյանքին առնչվող խնդիրներ: Տեղեկացվեց նաեւ Նորին Սրբության՝ նոյեմբերի 10-28-ը Ավստրալիայի եւ Նոր Զելանդիայի հայոց թեմ կատարելիք հովվապետական այցի մասին:

Գերագույն խորհրդի անդամները ժողովի ավարտին իրենց շնորհավորանքներն ու բարեմաղթանքները հղեցին Նորին Սրբությանը՝ գահակալության երրորդ տարեդարձի առիթով: Ժողովը փակվեց գոհաբանական աղոթքով:

Ուելսի ազգային ժողովում

2002 թ. հոկտեմբերի 30-ին՝ չորեքշաբթի օրը, Ուելսի Ազգային ժողովը ձայների մեծամասնությամբ ճանաչեց հայոց ցեղասպանությունը եւ ընդունեց «Տեսակետի հայտարարություն», որով կոչ է արվում Թուրքիային՝ իր ճակատից սրբելու սեփական պատմության սեւ բիծը: Ուելսի Ազգային ժողովը Միացյալ Թագավորության մեջ առաջին օրենսդիր մարմինն է, որ արտահայտեց իր համընդհանուր վերաբերմունքը հայոց ցեղասպանության հանդեպ: Դոկտոր Ռիչարդ Էդվարդսը (Աշխատավորական կուսակցություն), պրն. Սինոգ Դեյֆիսը (Փլադ Սիմրու) եւ տիկին Կիրսթի Ուիլիամսը (լիբերալ դեմոկրատ) ժողովի այն երեք անդամներն են, ովքեր բարձրացրին այս հարցը, տարան կազմակերպչական ու տեղեկատվական մեծ աշխատանք՝ լուսաբանելով 20-րդ դարի արշալույսին Օսմանյան կայսրությունում կատարված հայ ժողովրդի զանգվածային ոչնչացման անհերքելի փաստերը: Նույն օրը Քարդիֆում՝ Ուելսի Ազգային ժողովում, տեղի ունեցավ պառլամենտականների ու հայկական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների հանդիպում: Այս միջոցառմանը, որպես Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ներկայացուցիչ, մասնակցեց նաեւ Անգլիայի հայոց թեմի առաջնորդ գերաշնորհ Նաթան եպս. Հովհաննիսյանը: Նա Ուելսի ազգային ժողովին փոխանցեց Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին Բ-ի երախտիքի խոսքը:

Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը հովվապետական այցով մեկնեց Ավստրալիայի եւ Նոր Զելանդիայի թեմ

Նոյեմբերի 10-ին՝ վաղ առավոտյան, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն անդրանիկ հովվապետական այցով մեկնեց Ավստրալիայի եւ Նոր Զելանդիայի թեմ:

Նոյեմբերի 11-13-ը Վեհափառ Հայրապետը կլինի Բանգկոկում (Թաիլանդ): Այստեղից Նորին Սրբությունը կմեկնի Ավստրալիա, ուր կայցելի հայաշատ Սիդնեյ եւ Մելբուրն քաղաքներ: Ամենայն Հայոց Հայրապետի հովվապետական այցը կեզրափակվի Սինգապուրում՝ նոյեմբերի 27-28-ը:

Հովվապետական այցի ընթացքում Վեհափառ Հայրապետը պատարագներ կմատուցի տարբեր եկեղեցիներում, հանդիպումներ կունենա հայ համայնքի, ինչպես նաեւ պետական իշխանությունների հետ, էկումենիկ հանդիպումներ կունենա այլ եկեղեցիների ներկայացուցիչների հետ:

Վեհափառ Հայրապետին ուղեկցում են Վիրահայոց թեմի առաջնորդ տեր Վազգեն վրդ. Միրզախանյանը, ակադեմիկոս Սերգեյ Համբարձումյանը եւ տեր Գեղարդ աբղ. Վահունին՝ իբրեւ գավազանակիր:

Ձեռամբ Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի օծվեց Մարմարաշենի նորակառույց Ս. Գեւորգ եկեղեցին

Նոյեմբերի 4-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը մեկնեց Արարատի մարզի Մարմարաշեն գյուղ՝ կատարելու նորակառույց Ս. Գեւորգ եկեղեցու բացումն ու օծումը:

Վեհափառին ուղեկցող շքախմբին, որի մեջ էին բարձրաստիճան եկեղեցականներ եւ Մայր Աթոռի միաբաններ, եկեղեցու մուտքի մոտ դիմավորեցին Արարատյան հայրապետական թեմի առաջնորդական փոխանորդ տեր Նավասարդ եպս. Կճոյանը, թեմի հոգեւոր դասը, թեմական խորհրդի անդամները, տեղական իշխանությունների ներկայացուցիչներ եւ հավատացյալների խուռներամ բազմությունը:

Հանդիսավոր թափորը «Հրաշափառ»-ով մուտք գործեց եկեղեցի, ուր Նավասարդ սրբազանի ողջույնի եւ բարիգալստյան խոսքից հետո Ամենայն Հայոց Հայրապետը, իբրեւ ընթերականեր ունենալով տեր Շահան արք. Սվաճյանին եւ տեր Նավասարդ եպս. Կճոյանին, սրբալույս մյուռոնով օծեց նորակառույց եկեղեցու Սուրբ Սեղանը, իսկ սյուներն ու մկրտության Սուրբ Ավազանն օծեցին ընթերակա սրբազանները:

Օծման արարողությունից հետո եկեղեցու բարերար, մոսկվաբնակ Սերգեյ Ղազարյանին Նորին Սրբությունը հայրապետական սրբասեռ կոնդակով շնորհեց Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու բարձրագույն պարգեւը՝ «Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ» շքանշան: Ապա Վեհափառ Հայրապետն իր շնորհավորանքի խոսքը եւ հայրապետական պատգամը հղեց ներկա հյուրերին եւ եկեղեցում հավաքված մեծաթիվ հավատացյալներին՝ բարձր գնահատանքի արժանացնելով տեր Նավասարդ եպս. Կճոյանին, բարերարին եւ եկեղեցու կառուցմանը նպաստած բոլոր անձանց: «Մենք հավատում ենք, որ հավատքով կառուցված այս եկեղեցու սրբազան խորանից պիտի օրհնություն եւ լույս սփռվի Մարմարաշեն գյուղի մեր հավատացելոց կյանքից եւ օջախներից ներս»,- նշեց Հայոց Հայրապետն իր խոսքում:

Ի նշան օրհնության՝ Նորին Սրբությունը նորաօծ եկեղեցուն նվիրեց Ս. Հաղորդության սկիհ:

Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն ընդունեց բարոնուհի Քերոլայն Քոքսի գլխավորած պատվիրակությանը

Նոյեմբերի 5-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն ընդունեց Մեծ Բրիտանիայի եւ Հյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ Թագավորության խորհրդարանի լորդերի պալատի փոխխոսնակ բարոնուհի Քերոլայն Քոքսին եւ նրա գլխավորած «Հայաստան-Մեծ Բրիտանիա բարեկամություն» պատգամավորական խմբի պատվիրակությանը՝ ՀՀ ԱԺ փոխխոսնակ Տիգրան Թորոսյանի եւ Հայաստանում Մեծ Բրիտանիայի դեսպան Թիմոթի Էյդան Ջոնսի ընկերակցությամբ:

Ողջունելով հյուրերին՝ Վեհափառ Հայրապետը բարձր գնահատեց ինչպես բարոնուհի Քոքսի, այնպես էլ 10-ամյա պատգամավորական խմբի դերը ժողովուրդների միջեւ բարեկամության ամրապնդման գործում եւ նշեց, որ նրանց աշխատանքի շնորհիվ է նաեւ, որ անգլիացի ժողովուրդը հաղորդ է դառնում հայ ժողովրդի պատմությանն ու խնդիրներին: Հայ եկեղեցու եւ ժողովրդի անունից Նորին Սրբությունը միաժամանակ իր երախտիքը հայտնեց Ուելսի խորհրդարանում հայոց ցեղասպանության ընդունման առնչությամբ՝ համոզմունքով, որ մարդկության դեմ կատարված այդ ոճիրը կդատապարտվի նաեւ ողջ Միացյալ Թագավորությունում:

Հանդիպման ընթացքում Նորին Սրբությունն անդրադարձավ նաեւ Հայ եւ Անգլիկան եկեղեցիների միջեւ եղբայրական կապերին, պատասխանեց հյուրերին հետաքրքրող մի շարք հարցերի:

Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն ընդունեց ՌԴ կառավարության նախագահ Միխայիլ Կասյանովին

Նոյեմբերի 5-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն ընդունեց ՌԴ կառավարության նախագահ Միխայիլ Կասյանովին եւ նրա գլխավորած պատվիրակությանը:

Նորին Սրբությունը, ողջունելով մեծարգո հյուրին, ուրախություն հայտնեց, որ երկու ժողովուրդների՝ պատմական դարավոր հենքի վրա խարսխված բարեկամությունն այսօր արդեն օրեցօր զարգանում է նաեւ պետական մակարդակներով, ինչը կարեւոր նպաստ է բերում երկու երկրների առաջընթացին: Վեհափառ Հայրապետը նշեց նաեւ, որ նման այցելությունները Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին նպաստում են հայ եւ ռուս ժողովուրդների հոգեւոր կապերի սերտացմանը:

Իր հերթին պրն. Կասյանովը շնորհակալություն հայտնեց ընդունելության համար՝ կարեւորելով եկեղեցու դերը հայ եւ ռուս ժողովուրդների բարեկամության պահպանման եւ զորացման գործում:

Վեհափառ Հայրապետը նաեւ իր ցավակցությունը հայտնեց պրն. Կասյանովին՝ ՌԴ մայրաքաղաքի Մշակույթի տանը կատարված սոսկալի ահաբեկչության զոհերի համար՝ աղոթելով նրանց հոգիների խաղաղության եւ հանգստության համար:

Հանդիպման ավարտին Նորին Սրբությունը պրն. Կասյանովին նվիրեց 1700-ամյակին նվիրված հոբելյանական հուշամեդալ եւ Հայ եկեղեցու գանձերի մասին նկարազարդ ալբոմ: Պրն. Կասյանովն ու տիկ. Կասյանովան եղան նաեւ Վեհարանի թանգարանում:

Գարեգին Բ կաթողիկոսն ընդունեց ՍՏՀ կազմակերպության գլխավոր քարտուղարին

Նոյեմբերի 5-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն ընդունեց Սեւծովյան տնտեսական համագործակցության կազմակերպության գլխավոր քարտուղար Վալերի Չեչելաշվիլուն:

Հանդիպման ընթացքում կարեւոր նկատվեց ժողովուրդների բարեկամության գործում երկրների միջեւ տնտեսական կապերի ամրապնդումը եւ այս ասպարեզում Սեւծովյան երկրների կազմակերպության առաքելությունը: Խոսվեց նաեւ կազմակերպության անդամ բոլոր 11 երկրների հոգեւոր առաջնորդների հանդիպման հնարավորության շուրջ: Հայոց Հայրապետը ողջունեց պրն. Չեչելաշվիլու այս առաջարկը՝ վստահեցնելով, որ Հայ եկեղեցին մշտապես պատրաստ է եղբայրական սիրով իր նպաստը բերելու ժողովուրդների բարեկամությանն ու տարածաշրջանային ամեն տեսակի հակամարտությունների հարթեցմանն ուղղված ձեռնարկումներին:

«Հավատում ենք, որ նոր ժամանակներում պետությունների եւ ժողովուրդների բարեկամությունը միակ ճանապարհն է, որով կարելի է դիմագրավել մարդկությանը սպառնացող վտանգներին»,- ասաց Վեհափառ Հայրապետը:

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տեղեկատվական համակարգ

ԴԵՊԻ ԼՈՒՅՍԸ ՏԱՆՈՂ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ

Սկիզբը՝ թիվ 18

Քրիստոսի ճանաչողությունը հայոց կյանքում կատարվեց ոչ միայն Նրա առաքյալների քարոզչությամբ եւ Նրան պաշտողների նահատակությունների վկայությամբ, ոչ միայն առաքելագործ սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ հայրապետի հավատագործությամբ, այլեւ հենց Իր՝ ամենահաղթ Տիրոջ հայտնությամբ. համբարձումից հետո Տեր Հիսուս Քրիստոսը դարձյալ իջավ երկիր՝ Հայաստան աշխարհ եւ Իր հայտնությամբ հայության կյանքում մասնավոր տնօրինություն կատարեց, որպեսզի Թորգոմյան տունը ճանաչի իր Տիրոջ փարախը եւ փափագի իր Տիրոջ մսուրը: Աստղնդված եւ հնազանդությամբ միավորված: Հավատքի շենքն անառիկ էր, որովհետեւ ուներ արթուն պահապաններ: Եվ այս ամենն անցյալում էր: Իսկ այսօր մեր հավատքի կառույցը խարխլված է, քանզի չկա հայի քրիստոնեական առաքինության ամրությունը, չկա ճշմարտությամբ կենցաղավարությունը. խեղդում է անարդարության, կեղծավորության, ատելության, անհավատության, հուսահատության եւ անմիաբանության ճահճի ժահահոտությունը: Մոռացության շղթաներով շղթայակապ ու անտարբերության հերձակներով վիրավորված են անձինք ու քաջ պահակորդներն ու դեսերը՝ աստվածա- վածորդու պատգամի համաձայն՝ Իր հայտնության վայրում պիտի կառուցվեր տաճար, որպեսզի հայոց կյանքում այն դառնար աստվածգիտության մշտուսույց ակունք, ակունք, որից բխելու են աստվածգիտության հորդահոս կենդանի ջրերը: Ահավասիկ կառուցվում է սրբազնասուրբ տաճարն Էջմիածնի, որով եւ հայոց կյանքում բացվում է կյանքի ու լույսի ճանապարհը՝ փրկության միա՛կ ճանապարհի ճշմարիտ ճանաչողության, գիտության եւ պաշտման: Եվ ինչպես ամեն մի ճամփա, բնականաբար, այս ճանապարհը եւս պետք ուներ լուսատուների, որպեսզի իմանալի խավարում այդ ուղու ճամփորդները չխոտորվեն ու չկորչեն բազմաթիվ այն կածաններում, որոնք աջ ու ահյակ կողմերից հասնում են փրկության մայրուղին:

Հայության կյանքի փրկության մայրուղու լուսատու կերոններ դարձան քրիստոսահաղորդ անձինք, «որք զծորանս Հոգւոյն արբին»:

Լուսահաղորդ մեր հայրերի կողմից գրված ու մեզ ավանդված աստվածգիտություն ուսուցանող մասյանների լույսն աննվազ լուսավորությամբ արդեն հազար յոթ հարյուր տարի եկեղեցուն Հայաստանյայց առաջնորդում է ճշմարտության ճանապարհով: Հայության կերոնաթափորի ընթացքը՝ փրկության մայրուղով, չարձանագրեց ո՛չ հուսահատություն, ո՛չ ընկրկում, ո՛չ ուրացություն, ո՛չ նահանջ, ո՛չ էլ խոտորում: Հայք, հավասարիմ իրենց ուղղափառ, ճշմարիտ եւ սուրբ հավատքին, հաղթական ընթացքով դարերի հորձանուտում ընթացան դեպի լույսը Երկնի՝ կառուցելով «զհաւատոցն շինուած»...

Հայոց հավատքի կառույցը չափազանց ամուր էր եւ անհողդողդ, քանզի դրա յուրաքանչյուր շինաքարը հայի ընդդիմահար քրիստոնեական առաքինությունն էր: Մեր հավատքի շինությունն անխորտակ էր, քանի որ անցյալում հայը կենցաղավարում էր արդարությամբ, ազնվությամբ, սիրով շաղախված, հավատքով զորացած, հույսով զոստեխոս ու աստվածաքարոզ, լուսատու եւ հավատագործ մասյանները...

Եվ, սակայն, մենք ապրում ենք: Իսկ ինչպե՞ս, եթե մեր կյանքի անկյունաքարը, մեր կենաց առանցքն Ինքը՝ Կենդանի Աստված չէ, ինչպե՞ս ենք ապրում: Շատ պարզ ու հստակ կերպով. ապրում ենք բանսված ու լլկված հոգով, մթագնած մտքով, ապրում ենք մարմնով եւ սրա անսանձ կրքերի մեղսագործություններով: Ապրում ենք կործանվելու համար. վասնզի ի՞նչ ենք առանց մեր Տիրոջ, եթե ոչ՝ մեր կործանման առաջնորդը:

Այդուհանդերձ՝ Տիրոջ անհուն ողորմությամբ մեզ համար պահված է փրկության հույսի մի հուսարար շող, «այն, որ Հիսուսի Ավետարանը կյանք է բացարձակ, ինչպես որ նաեւ բառն է ցույց տալիս, զի խոստանում է այն մեղքերին դարձ, պարտքերին՝ զիջում, եղծմանը՝ նորոգում, քավություն՝ ամեն անօրենության, վերքերին՝ բուժում, տագնապին՝ անդորր, պատերազմներին՝ հանգիստ ու դադար, կրակին՝ անձրեւ, հանցանքին՝ ներում, պատժի տեղ՝ պարգեւ, սատակման տեղ՝ ծիր, մահվան փոխարեն՝ կյանքի փրկություն» (ս. Գրիգոր Նարեկացի):

Արդ, բանանք մեր հոգու, սրտի ու մտքի ժանգոտած դռները, որպեսզի փրկության հույսի հուսարար շողի շողակաթումով լուսավորվենք ու իմաստնանանք եւ ծնրադրելով ամենակալ Տիրոջ առջեւ՝ զղջացող սրտով ասենք. «Ո՜վ Տեր, մեղանչեցինք Քո առջեւ, ների՛ր մեզ՝ մեղավորներիս, քանզի չգիտեինք, թե ինչ էինք անում: Ների՛ր մեզ, բազմագութ Աստված, քանի որ մոլորված էինք: Ների՛ր մեզ, ամենագութ Արարիչ, ների՛ր մեզ, ամենախնամ Տեր, ների՛ր մեզ, ամենասուրբ Երրորդություն, քանզի Քոնն են մեծությունը, զորությունը, հաղթությունը, քավությունը, բժշկությունը, նորոգությունը, երանությունը, եւ Քեզ վայել են փառք, պատիվ, իշխանություն հավիտյանս հավիտենից. ամեն»:

Տ. Ասողիկ քհն. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

Քրիստոսաբանական երկխոսություն Արեւելյան Ուղղափառ եւ Անգլիկան եկեղեցիների միջեւ

20-րդ դարը եւ նրան հաջորդած նոր հազարամյակը քրիստոնյա աշխարհում բնորոշվում են իբրեւ էկումենիկ շարժման ժամանակաշրջան, երբ տարբեր դավանանքի քրիստոնյա եկեղեցիներ երկխոսության ճանապարհով փորձում են փոխըմբռնման ու փոխհասկացողության եզրեր գտնել՝ հանուն Քրիստոսի եկեղեցու միության։ Այս նպատակով տեղի են ունենում բազմաթիվ միջեկեղեցական հանդիպումներ, որոնցից անմասն չէ նաեւ Արեւելյան Ուղղափառ եկեղեցիների ընտանիքը, եւ նրանց թվում Հայաստանյայց Առաքելական Սբ. Եկեղեցին։

Այսպիսի մի երկխոսություն տեղի ունեցավ նոյեմբերի 5-10-ը Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում Արեւելյան Ուղղափառ եկեղեցիների եւ Անգլիկան եկեղեցու ներկայացուցիչների միջեւ, որի նպատակն էր հստակեցնել եկեղեցիների տեսակետները քրիստոսաբանական մի շարք հարցերի վերաբերյալ։ Սա եկեղեցիների առաջին պաշտոնական հանդիպումն էր, որ նախաձեռնել էր Անգլիկան եկեղեցին 1998 թ. Լամբեթի կոնֆերանսում։

Արեւելյան Ուղղափառ եկեղեցիներից երկխոսությանը մասնակցում էին Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցին ի դեմս Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի եւ Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսության ներկայացուցիչների, Ղպտի, Ասորի եւ Հնդիկ Մալաբար եկեղեցիները (բացակայում էր Եթովպիայինը)։ Անգլիկան եկեղեցին ներկայացնում էին Անգլիայի, Կանադայի, Կիպրոսի, Շրի Լանկայի եւ Հյուսիսային Իռլանդիայի եկեղեցիների ներկայացուցիչները։

Հայոց հոգեւոր կենտրոնում հինգ օր շարունակ լսվեցին տարբեր զեկուցումներ, որից հետո ստորագրվեց համաձայնագիր՝ նվիրված քրիստոսաբանությանը։ Եկեղեցիների միջեւ սկիզբ առած այս երկխոսությունը կշարունակվի հաջորդ տարվա հոկտեմբերին՝ Իռլանդիայում կայանալիք հանդիպման ժամանակ, որի ընթացքում կքննարկվեն Սբ. Հոգու վերաբերյալ խնդիրներ։

Ի՞նչ կտան այս շփումները Արեւելյան Ուղղափառ եկեղեցիներին եւ Անգլիկան եկեղեցուն, եւ ինչպիսի՞ն է երկխոսության մասնակիցների վերաբերմունքն այս հավաքի նկատմամբ. այս հարցին են պատասխանում քննարկման մասնակիցները։

Տ. ԵԶՆԻԿ ԵՊՍ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի միջեկեղեցական հարաբերությունների բաժնի պատասխանատու

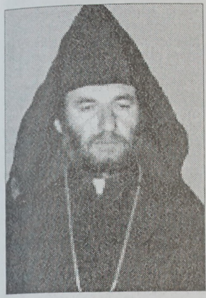

Քննարկված նյութը ուսումնասիրված էր։ Բայց անշուշտ եղան նաեւ նոր գաղափարներ եւ նոր մոտեցումներ։ Արեւելյան քրիստոսաբանության հարցերի նկատմամբ ավելի բարյացակամ վերաբերմունք դրսեւորվեց անգլիկանների կողմից, եւ հաջողվեց առաջին այս երկխոսության ընթացքում ստորագրել համաձայնագիր։ Սա չի նշանակում, թե քրիստոսաբանության մեջ մենք վերջնական համաձայնության ենք եկել Անգլիկան եկեղեցու հետ։ Դա բավական դժվար եւ բարդ խնդիր է, որ կարող է տեւել տասնյակ կամ հարյուրավոր տարիներ, եւ հնարավոր է անգամ ընդհանրապես համաձայնության չգալ։ Պարզապես սա մի համաձայնագիր է երկխոսությանը ներկա անդամներիս միջեւ, որը նաեւ շատ կարեւոր է։ Այն պետք է առաքվի բոլոր եկեղեցիների գահակալներին եւ սինոդներին, եւ յուրաքանչյուր եկեղեցի իր վերաբերմունքը պետք է ցուցաբերի այս փաստաթղթի նկատմամբ։ Եվ միայն այն դեպքում, երբ համաձայնագիրը կընդունվի բոլոր եկեղեցիների կողմից, այնժամ կարող ենք խոսել վերջնական արդյունքի մասին։

ԱՆԲԱ ԲԻՇՈՅ

Ղպտի Ուղղափառ եկեղեցու մետրոպոլիտ

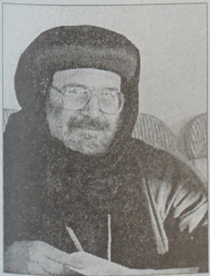

Անգլիկան եկեղեցու հետ մենք երկխոսության մեջ ենք ոչ այն պատճառով, որ մենք համաձայնության մեջ ենք, այլ որովհետեւ անհամաձայն ենք։ Երկխոսությունը սկսել ենք քրիստոսաբանության՝ Աստծո Որդու մարմնացյալ բնության խնդրի քննարկմամբ։ Անշուշտ, մենք չենք կարող համաձայնության գալ՝ չունենալով մեր միջեւ եղած բոլոր տարբերությունների ամբողջական պատկերը։ Օրինակ՝ քննարկման նյութ են նաեւ անգլիկանների կողմից թույլատրելի կանանց քահանայության, միասեռականների, նրանց ձեռնադրության, ոչ քրիստոնյաների հետ խառն ամուսնությունների խնդիրները, ինչպես նաեւ անհավատների փրկության հարցը։ Խորհրդածության շատ առիթներ կան, անգամ առաքելական հաջորդականության եւ եկեղեցում եպիսկոպոսական աստիճանների շուրջ։

Այսպիսով, եթե մենք աշխատում ենք հասնել որեւէ համաձայնության, ապա պիտի հայտարարենք, որ գոյություն ունեն նաեւ մի շարք տարաձայնություններ, որոնց քննարկման կարիքը կա, քանզի եկեղեցիների միության եւ Պատարագի ժամանակ միասնական Սբ. Հաղորդության վերականգնման միակ ճանապարհը հավատքի միությունն է։ Օրինակ՝ նույնադավան Ղպտի Ուղղափառ եկեղեցին եւ Հայ Առաքելական եկեղեցին Հաղորդության մեջ միասին են, որովհետեւ նույն հավատքն ունեն։ Ուրեմն, միության հասնելու համար պետք է ունենալ հավատքի հանդեպ միասնական մոտեցում։

Ի պատասխան ձեր այն հարցի, թե ինչ կտա այս երկխոսությունը, ես կասեի, որ մենք փորձում ենք մյուսների առաջ վկայել ուղղափառ ճշմարիտ հավատքը։ Յուրաքանչյուր դեպքում մենք ցույց ենք տալիս, թե որն է ճիշտը, եւ որն է սխալը։ Եթե նրանք ընդունում են, լավ է, իսկ եթե՝ ոչ, ապա մենք արել ենք մեր կարելին, ցուցաբերել ենք բարեկամական վերաբերմունք եւ սեր անկախ այն բանից, որ նրանք մեզանից տարբեր են։ Ուստի երկխոսություն նշանակում է բարեկամական հարաբերությունների ստեղծում եւ միաժամանակ անկեղծ զրույց։

ՔԼԱՅՎ ՀԵՆԴՖՈՐԴ

Անգլիկան եկեղեցու Երուսաղեմի եւ Միջին Արեւելքի եպիսկոպոս

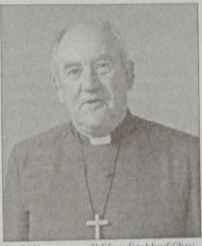

Ես մեծ բավականություն ստացա հայոց սրբավայրում կայացած երկխոսությունից։ Կարծում եմ, կարեւոր է տարբեր երկրների ներկայացուցիչների այս հանդիպումը։ Մենք լուրջ քննարկումների կարիք ունենք աստվածաբանության եւ այն խնդիրների շուրջ, որոնք բաժանում են մեզ իրարից։ Այդպես կհասնենք բաժանումից դեպի միություն տանող ճանապարհին։

Ինչպես արդեն գիտեք, առաջին երկխոսությունը նվիրված էր քրիստոսաբանությանը։ Եվ մենք վերստին հասկացանք, որ նույն տեսակետն ունենք մեր Տիրոջ՝ Հիսուս Քրիստոսի մասին, եւ որ հիմնական հարցերում միասին ենք։ Իհարկե, այս ժողովի ընթացքում մենք չէինք կարող ամեն ինչ քննարկել։ Հետագայում, երբ մենք մյուսին ավելի լավ կճանաչենք, կարող ենք քննարկել նաեւ այլ խնդիրներ, ինչպես օրինակ՝ մեր տեսակետները Սբ. Գրքի վերաբերյալ, կամ արդյո՞ք ճիշտ է կանանց ձեռնադրությունը։ Դուք ծիծաղեցիք, եւ ես շատ լավ եմ հասկանում ձեզ, բայց մենք՝ անգլիկաններս, կարծում ենք, որ դա ճիշտ է։

Հնարավոր է, մենք տարբեր ենք մեր ավանդույթներով, աստվածպաշտության մեջ, մեր լեզուներով ու մտածելակերպով, սակայն կարծում եմ, որ մենք պիտի գիտակցենք, որ հիմնական հարցերում մենք համամիտ ենք իրար հետ եւ երբեմն ավելի, քան մենք ցանկանում ենք։

ՄԱՐ ԵՎՍՏԱԹԻՈՍ ՄԱԹԹԱ ՌՈՀԱՄ

Ասորի Ուղղափառ եկեղեցու մետրոպոլիտ

Մենք, իբրեւ Արեւելյան Ուղղափառ եկեղեցիների ընտանիք, երկխոսության մեջ ենք տարբեր եկեղեցիների եւ հիմա էլ՝ անգլիկանների հետ, որպեսզի հասնենք եկեղեցու միության, որ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսն է պատվիրել։

Միասնական լինելը կստիպի մեզ ավելի ուժեղ լինել, պարզորոշ կդարձնի դժվարությունները եւ կկանխի հե-

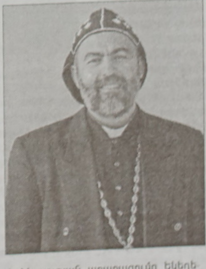

րետիկոսության առաջացումը եկեղեցիների ներսում։

451 թ. Քաղկեդոնի ժողովից ի վեր մեծ բաժանում եւ փոխադարձ մեղադրանքներ կան Քրիստոսի եկեղեցում։ Ուստի, երկխոսությունը շատ կարեւոր միջոց է տարբերությունները, դրանց պատճառները, հավատքի սկզբունքներն ու դրույթները պարզելու համար։ Որպեսզի չհնչեն մեղադրանքներ, մենք պետք է ինքներս մեզ ներկայացնենք պարզ ու հստակ կերպով։

Եվ եթե տարակարծիք ենք, ապա անհրաժեշտ է գտնել այն մեկ ընդհանուր չափանիշը, որը կօգնի սխալ գաղափարից հասնելու ճշմարտին։

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳԻՎԱՐԳԵԶ ՄԱՐ ԿՈՒՐԻԼՈՍ

Հնդիկ Մալաբար եկեղեցի

Սա Արեւելյան Ուղղափառ եկեղեցիների եւ Անգլիկան եկեղեցու միջեւ ընթացող առաջին պաշտոնական ժողովն է։ Քրիստոսաբանության մեջ՝ դեռեւս ոչինչ, բայց մյուս մարզերում մենք լուրջ խնդիրներ ունենք։ Սակայն մենք քայլ առ քայլ մոտենալու ենք նաեւ այդ խնդիրների քննարկմանը։

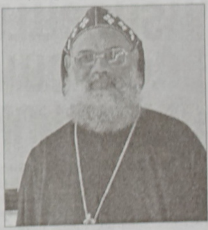

Մենք չգիտենք, թե ինչպիսին կլինի վերջնական արդյունքը։ Թող Սբ. Հոգին առաջնորդողը լինի մեզ, քանզի աստվածաբանորեն մենք չենք կարող փոխզիջման գնալ, բայց միաժամանակ, եթե մենք բաց ենք Սբ. Հոգու առաջնորդության առաջ, ապա Նա կօգնի մեզ համաձայնության գալ ինչ-որ հարցերում։ Բայց դա պիտի լինի երկուստեք։

ՋՈՆ ԲԵՅՔՐՈՎՏ

Անգլիկան եկեղեցու էկումենիկ բաժնի պատասխանատու

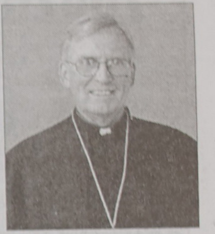

Սա շարունակական երկխոսություն է։ Առաջին մեր երկխոսության նպատակն է համաձայնության գալ քրիստոսաբանության հարցում։ Գիտեք, որ մենք տարբեր ենք, բայց այդ տարբերություններն են քննարկումները դարձնում առավել հետաքրքիր։ Սակայն ինչո՞ւ կենտրոնանալ տարբերությունների վրա, երբ նմանություններն ավելի շատ են։ Մենք պետք է գտնենք մեկ եկեղեցի լինելու ճանապարհը, քանզի մեզ միավորում է մեր ընդհանուր առաքելությունը։ Ավետարանը մեկ է, եւ մեկ է Քրիստոսը։ Իսկ տարբերություններն ավանդույթների մեջ են։ Ամեն մի եկեղեցի պետք է Ավետարանն ուսուցանելու ուղին գտնի իր մշակույթի մեջ, որով ապրում է։ Եթե սխալ կա, ապա պետք է որոնել ճշմարիտը։

Տ. ՆԱՐԵԿ ԵՊՍ. ԱԼԵՄԵԶՅԱՆ

Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսություն

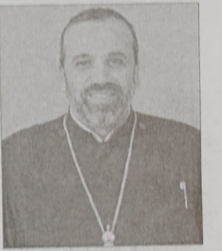

Շատ ուրախ ենք, որ պաշտոնական առաջին այս երկխոսությունը տեղի կունենա Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի մեջ։ Դավանաբանության մեջ քրիստոսաբանությունը կեդրոնական տեղ կգրավե, որովհետեւ մեր Փրկչի՝ Հիսուս Քրիստոսի անձին, բնության, փրկագործական առաքելության հարցերը կարեւոր են, եւ պետք է, որ անոնք ճիշտ ձեւով ըմբռնվին, ճիշտ ձեւով բանաձեւվին։ Մեկ խոսքով՝ պետք է ուղղափառ ըմբռնում ունենանք այս բոլորին հանդեպ, որպեսզի մենք կարենանք այլ հարցերու մասին խոսիլ։ Ուրեմն մեր այս պաշտոնական աստվածաբանական երկխոսությունը չի սահմանափակվիր միայն այս օրերու նիստերով։

Բնականաբար, յուրաքանչյուր կողմ պետք է ներկայացնե իր տեսակետը։ Քրիստոսաբանության առաջին խմբագրումը ունենալով՝ բոլորիս համար առավել հստակ կլինի, թե փոխադարձաբար ինչ կմտածենք։ Այժմ մենք տակավին քննարկման շրջանի մեջ ենք։

Բոլորս ալ կընդունինք, թե ունինք մեկ Տեր, որ Հիսուս Քրիստոսն է։ Բոլորս ալ կընդունինք Սուրբ Երրորդությունը եւ աստվածաբանական, քրիստոսաբանական, քրիստոնեական հիմնական դրույթները։ Այլապես մենք երկխոսություն չէինք ունենար Անգլիկան եկեղեցվո հետ՝ զայն նկատելով որպես հերձվածող կամ հերետիկոս։ Այս քրիստոսաբանական համաձայնությունները, աստվածաբանական երկխոսությունները կդյուրացնեն իրականացնել այն տեսիլքը, այն իղձը, որ Քրիստոսի եկեղեցվո միությունն է երկրի վրա։

Հարցազրույցը վարեցին Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի տեղեկատվական համակարգի աշխատակիցներ Տիգրան արկ. ՔԱՂՈՒՄՅԱՆԸ եւ Հեղինե ՄԿՐՏՉՅԱՆԸ

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ Բ ԳԱԲԵՂՅԱՆ

(557-574)

Սկիզբը՝ նախորդ համարում

Նեստորականները որպես վահան օգտագործում էին Քաղկեդոնի ժողովի ընդունած որոշումը՝ Քրիստոսի երկու բնության մասին, իսկ Հայոց եկեղեցին ստիպված էր ծանր պայմաններում պաշտպանել իր տեսակետը: Բավական է ծանոթանալ Հովհաննես Բ Գաբեղյանի հիշյալ թղթերին, որպեսզի պարզ դառնա, թե որքան աշալուրջ էր նա ազգային խնդիրներում, որքան էլ որ դրանք հանդես գային կրոնական եւ դավանաբանական գունավորումով:

Հովհաննես Բ կաթողիկոսի գործունեությունը բավարար չի լուսաբանված աղբյուրներում, ուստի ասվածին լոկ կարելի է ավելացնել, որ նրա անունով պահպանվել է «Ի Հայտնութիւն Քրիստոսի» վերտառությամբ մի քարոզ, ինչպես նաեւ վկայությունը նրա անհողդողդ կեցվածքի՝ կապված Երուսաղեմի հայ կրոնավորների խնդրի հետ: Երուսաղեմի 500 հայ կրոնավորներ եւ միայնակյացներ, հալածվելով հույն պատրիարքի կողմից՝ Քաղկեդոնի որոշումները չընդունելու համար, օգնության խնդրանքով դիմեցին հայոց կաթողիկոսին: Վերջինս նրանց կարգադրեց չանսալ կայսեր հրամանին, որով արգելվում էր հայ կրոնավորների բնակությունը Երուսաղեմում, եւ անհրաժեշտության դեպքում հեռանալ այդ քաղաքից: Շատ կրոնավորներ իրոք որ թողեցին սուրբ քաղաքը, սակայն հայ կրոնավորների մեծ մասը դիմացավ հալածանքներին եւ պահպանեց հայոց վանքերն ու դրանց պատկանող սուրբ վայրերը: Կաթողիկոսի հրամանով՝ հունարենից հայերեն թարգմանվեց «Էակաց Գիրքը»՝ 576 կամ 578 թվականին: Երբ ավարտվեց թարգմանության գործը, նա արդեն կնքել էր իր մահկանացուն:

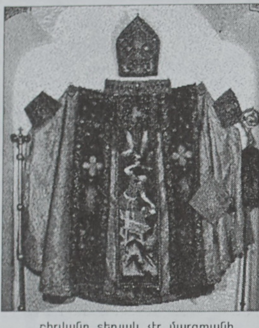

Հովհաննես Բ Գաբեղյանի հովվապետությունը նշանավորվեց նաեւ մեկ այլ՝ Հայաստանի համար մեծ կարեւորություն ունեցող իրադարձությամբ: Սուրեն մարզպանը, եթե հավատանք աղբյուրներին, Խոսրով Անուշիրվանից հրահանգ էր ստացել շարունակել նախորդ մարզպանների հաշտարար քաղաքականությունը, սակայն, որքան էլ տարօրինակ էր, չնայած եղած բազմաթիվ զանգատներին՝ որեւէ քայլ չէր ձեռնարկում՝ նրան պաշտոնից հեռացնելու ուղղությամբ: Ուստի կարելի է ենթադրել, որ իրականում Հայաստանի, այսինքն՝ Պարսկահայաստանի քաղաքական-հասարակական կյանքը պղտորելու եւ զրադաշտականությունը տարածելու նրա քայլերն ամենից առաջ պարսից արքաների եւ արքայից արքայի հրահանգների կենսագործմանն էին ուղղված: Մտածել, թե Խոսրով Անուշիրվանը տեղյակ չէր մարզպանի կողմից իրականացվող հարստահարություններին, բռնություններին եւ կրոնական անհանդուրժողականությանը, միամտություն է, հետեւաբար պարսից արքան մի կողմից կամենում էր բարի եւ ժողովրդի մասին մտածող թագավորի համբավ ձեռք բերել, իսկ մյուս կողմից՝ մարզպանի իրականացրած հակահայկական քաղաքականությունը մատուցել որպես հակառակ իր կամքին կատարվող քայլեր: Չլիներ պարսից արքայի հրահանգը կամ նվազագույնը՝ լռելյայն համաձայնությունը, Սուրեն մարզպանն իր արարքների համար ամենախիստ պատիժների կենթարկվեր եւ անգամ մահվան կդատապարտվեր:

Հակառակ պարսից արքունիքի պատվելիքների՝ Սուրեն մարզպանի ձեռնարկումները միանգամայն այլ արդյունք տվեցին: Դժգոհությունը գնալով ուժեղանում էր ժողովրդական լայն զանգվածներում՝ պատրաստ ամեն րոպե վերածվելու համաժողովրդական ապստամբության, որի հնարավորությունը, դատելով ամեն ինչից, արքունիքն աննշան էր համարում: Դեպքերն ու իրադարձություններն արագացնելու եկավ Վարդ մարզպանի թոռ Մանվել Մամիկոնյանի սպանությունը, որը տեղի ունեցավ Խոսրով Անուշիրվանի գահակալության 41-րդ տարում՝ 571 թ. փետրվարի 23-ին՝ ըստ շարժական տոմարի: Իրենց տոհմակցի սպանությունը լցրեց Մամիկոնյան իշխանազունների համբերության բաժակը, որոնց մեջ աչքի էր ընկնում սպանվածի եղբայրը՝ Վարդան Մամիկոնյանը, որին, մեզ անհայտ պատճառներով, որոշ ուսումնասիրողներ հակված են նույնացնելու Կարմիր Վարդանի հետ: Իրականում Սեբեոսի հիշատակած Կարմիր Վարդանը նույնական է Ավարայրի ճակատամարտի հերոս Վարդան Մամիկոնյանին, քանի որ, պատմիչի խոսքերով, նա գործել էր պարսից Հազկերտ թագավորի օրոք:

Վարդան Մամիկոնյանը դիմեց բացահայտ ապստամբության: Նրա զինվառ գնդերն անակնկալի բերեցին Սուրեն մարզպանին, առավել եւս, որ պարսկական տիրապետությունից դժգոհ տարրերը հավաքվում էին նրա շուրջը: Շուտով ապստամբական ուժերի թիվն անցավ 20 հազար հեծյալ ու հետեւակ մարտիկներից:

Այս ուժերի գլուխ անցած՝ Վարդան Մամիկոնյանը հարձակվեց մարզպանի զորամասերի վրա, որի հետեւանքով Սուրենը սպանվեց, իսկ նրա զորախմբի մնացորդները երկրից դուրս քշվեցին: Կամենալով ձեռք բերել բյուզանդական կայսեր աջակցությունը՝ Վարդան Մամիկոնյանը սպանված մարզպանի գլուխն ուղարկեց Թեոդոսուպոլիս՝ Բյուզանդական արեւելյան բանակի հրամանատար Հուստինիանոսին: Բյուզանդական արքունիքը, խիստ շահագրգռված լինելով հայկական ապստամբության հաջողության մեջ, ի դեմս կայսեր՝ պատրաստակամություն հայտնեց օգնելու հայերին եւ օգնական զորքեր ուղարկեց Արեւելյան Հայաստան: Հայ ապստամբները, հիշյալ զորքերի հետ մեկտեղ, արշավեցին Դվին եւ պաշարելով այն՝ շատ չանցած գրավեցին Հայաստանի միջնադարյան հռչակավոր մայրաքաղաքը: Պարսկական կայազորը ստիպված եղավ տեղի տալ եւ հայերի ու օգնության եկած հույների ճնշման տակ նահանջել Պարսկաստան:

Պարսկական 15-հազարանոց զորքը ջախջախված էր, սակայն դա չէր նշանակում, թե Հայաստանը չի դառնա պարսկական նոր բանակների ներխուժման ասպարեզ: Դեռ մինչեւ ապստամբությունը կնքված հայ-բյուզանդական պայմանագրով՝ կայսրությունը պարտավորվել էր հայերին ռազմական օգնություն ցույց տալ Պարսկաստանի դեմ մղվող պայքարում, սակայն այժմ, երբ բյուզանդական ուժերը հայ ապստամբների հետ մեկտեղ կռվել էին պարսկական զորքերի դեմ եւ անխուսափելի դարձրել երկու երկրների միջեւ պատերազմը, պարզվեց, որ կայսրությունը պատրաստ չէ մեծ պատերազմ մղելու:

Շարունակությունը՝ էջ 6

ՀՐԵԱ ՀԱՎԱՏԱՑՅԱԼՆԵՐԸ ՀԱՅ ԼՈՒՍԱՎՈՐՉԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԳՐԿՈՒՄ

Հայ եկեղեցու պատմությունից հայտնի են փաստեր, երբ օտար ժողովուրդների ներկայացուցիչներ ցանկություն են հայտնել կամովի ընդունելու հայոց դավանանքը: Այդ առնչությամբ ուշագրավ երեւույթ էր 1910-1915 թվականներին Ռուսաստանում բնակվող հրեաների մկրտությունը Հայ եկեղեցու ծեսով: Ըստ ակադեմիկոս Վ. Միքայելյանի՝ այդ իրողությունը «հայ ընթերցողին (եւ ոչ միայն նրան) այսօր կարող է տարօրինակ եւ անգամ անհավատալի թվալ»: Մինչդեռ այդ տարիներին իսկապես զգալի թվով հրեաներ, տարբեր դրդապատճառներով, դիմում էին հայ հոգեւոր հաստատություններին ու իշխանության մարմիններին՝ խնդրելով թույլատրել հրաժարվել հրեական կրոնից եւ ընդունել քրիստոնեություն՝ հատկապես հայկական ծիսակարգով: Այդ մասին վկայում են Ռուսաստանի կենտրոնական պետական պատմական արխիվում պահվող բազմաթիվ նյութերը, որոնք ժամանակին հայտնաբերել ու ընտրողաբար առանձին հավելվածի կազմում հրատարակել է Վ. Միքայելյանը («Ինչու եւ ինչպես էին ռուսական հրեաներն ընդունում քրիստոնեություն՝ հայկական ծեսով (1910-1915 թթ.)», Երեւան, 1999 թ. ռուս.):

Ընտրված փաստաթղթերը եւ ներածական հոդվածը որոշակի պատկերացում են տալիս այդ հետաքրքրաշարժ իրողության առանձին մանրամասների, դրդապատճառների եւ հարակից հարցերի վերաբերյալ:

Հրեաների՝ հայկական ծեսով մկրտվելու փաստը նորություն չէր, քանզի միջնադարից հայտնի են դեպքեր, երբ առանձին անհատներ կամ ընտանիքներ քրիստոնյա են դարձել հայ հոգեւորականների ձեռքով: Այսպես. Սիմեոն Սքանչելագործը, Անտոնի Մակար եպիսկոպոսը, Մեծավոր Արեւելքում եւ Եվրոպայում քարոզչական գործունեություն իրականացնելիս, մկրտում էին նաեւ հրեաների: Սակայն 20-րդ դարի սկզբներին հիշյալ իրողությունն առանձնանում էր մկրտվել ցանկացողների համեմատաբար մեծ թվով, որոնք ներկայացնում էին հրեական հասարակության տարբեր խավեր՝ սկսած քաղքենիներից մինչեւ պատվավոր քաղաքացիներ: Նրանք ապրում էին կայսրության ամենատարբեր վայրերում՝ Օդեսայում, Խարկովում, Թեոդոսիայում, Բաքվում, Մոսկվայում, Աստրախանում, Սամարղանդում եւ այլուր:

Երեւույթը պայմանավորված էր մի շարք դրդապատճառներով, այդ թվում՝ ցարական Ռուսաստանի ներքաղաքական կյանքի լարվածությամբ, որի դրսեւորումներից մեկն էլ 19-րդ դարի վերջերին եւ 20-րդ դարի սկզբներին ծավալված հակասեմիտիզմն էր: Այն իր բարձրակետին հասավ 1910-ական թվականներին, երբ իշխանությունները, օգտագործելով սեւհարյուրակային ուժերը, սաստկացրին հալածանքները հրեաների նկատմամբ: Կազմակերպվեցին ջարդեր, երկրում մեծ աղմուկ հանեց Կիեւում բորբոքված «Բեյլիսի գործը»: Մշտական հետապնդումների, վիրավորանքների սարսափը շատերին հարկադրում էին, անվտանգության նկատառումներով, հեռանալ իրենց կրոնից եւ ընդունել քրիստոնեություն: Ընդ որում՝ ռուսական ուղղափառ դավանանքին հարելը հրեային չէր փրկում վտանգից, մինչդեռ ընդունելով հայ լուսավորչական դավանանքը՝ նա՝ իբրեւ արեւելյան ժողովրդի ներկայացուցիչ, հայերի ընդհանուր զանգվածի մեջ ձեռք էր բերում համեմատաբար ապահով վիճակ: Հայ եկեղեցու ծեսով մկրտվելու՝ հրեաների ցանկությունն ուներ նաեւ այլ պատճառներ, հետեւաբար մեր եկեղեցին միայն նրանց ֆիզիկական անվտանգությունն ապահովող ապաստարան չէր, այլեւ հոգեւոր սպեղանի, որի կարիքն ունի յուրաքանչյուր ոք: Փաստաթղթերից երեւում է, որ դավանափոխության հարցում երբեմն կարեւոր դեր է խաղացել ոմանց անկեղծ ցանկությունը: Խարկովի բնակիչ Մ. Բրոդսկին 1911 թ. մայիսի 2-ին հայ լուսավորչական եկեղեցու Նոր Նախիջեւանի-Բեսարաբիայի թեմական կոնսիստորիային հասցեագրած խնդրագրում նշում է, որ վաղ տարիքից ապրելով քրիստոնյաների շրջապատում՝ շփվել է նրանց հետ, ծանոթացել քրիստոնեական կրոնին, որն իր վրա «մշտապես.... թողել է հաճելի տպավորություն»: Այդ հանգամանքը Բրոդսկուն մղում է ուսումնասիրելու քրիստոնեական ուսմունքի էությունը եւ ընդունելու վճռական որոշում: «Լուրջ մտորումներից հետո,- գրում է նա,- ես հանգեցի այն հետեւության, որ քրիստոնեությունը քարոզում է հումանիստական վեհ սկզբունքներ՝ պատվիրելով սիրել մերձավորին», հետեւաբար «ես հաստատ որոշում ընդունեցի դավանել քրիստոնեական կրոնը»: Այնուհետեւ նա «խոնարհաբար» խնդրում է միջնորդել ներքին գործերի նախարարի առջեւ, որպեսզի իրեն թույլատրվի մկրտվելու Խարկովի հայոց եկեղեցում» (նշված աշխ. էջ 28-29):

Գործ՝ Գ. Յակուլովի

Իրենց որոշումը քրիստոնեական կրոնի մարդասիրական բնույթով էին բացատրում նաեւ Սողոմոն եւ Ռախիլա Բրոդսկիները, Մեեր Խալեւսկին, Ելիզավետա Խալիֆը եւ ուրիշներ: Վերջինս, ընդգծելով քրիստոնեական հավատի «առավելությունն ու ճշմարտացիությունը, միաժամանակ ցանկություն է հայտնում հրեական կրոնից անցնելու հայ գրիգորյան եկեղեցու գիրկը եւ քրիստոնեությունն ընդունելու հայոց դավանանքի սկզբունքներով:

Հրեաների մկրտությունն իրականացվում էր խիստ կանոնակարգված կերպով՝ ներքին գործերի նախարարության կառուցվածքում գործող օտար դավանության հոգեւոր գործերի դեպարտամենտի թույլտվությամբ, որին էլ հղվում էին Հայ եկեղեցու թեմերի միջնորդագրերը:

Շարունակությունը՝ էջ 7

ՄԵԾ ՀԱՅՔԻ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԱՐՏԱՎԱԶԴ II-Ի ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐՋՈՒՄ

Հայկական լեռնաշխարհին հարող Հյուսիսային Միջագետքը հնագույն ժամանակներից եղել է Հայոց պետականության սահմաններում: Ք. ծ. ա. III-I հազարամյակներում այն հաջորդաբար եղել է Հայկազունիների արքայատոհմի գլխավորած Հայոց թագավորությունների (Արմանում-Արմե, Արարատյան, Մեծ Հայքի Երվանդյան, Աբգարյան, Արտաշեսյան) կազմում: Տիգրան Մեծի օրոք Հայոց Միջագետքի վերահսկողությունը կատարում էր նրա եղբայրը՝ Գուրասը, որի նստավայրը Մծբինում էր: Արեւմուտքից մուտքը դեպի Հայոց Միջագետք պահպանում էր Եփրատի մոտ գտնվող Զեւգմայում տեղակայված հայկական կայազորը:

Արտավազդ թագավորի օրոք՝ Հռոմի ասիական երկրամասերի կառավարիչ Մարկոս Անտոնիոսը, խախտելով հայ-հռոմեական պայմանագիրը, ներխուժեց Հայոց Միջագետք: Մովսես Խորենացին պատմում է, որ Անտոնիոսը Միջագետքը գրավել էր Արտավազդից, որը զայրացած «հրամայում է Ատրպատական նահանգի բյուրավորներին, Կովկաս լեռան բնակիչներին՝ աղվաններին եւ վրացիներին հետ միասին զորքեր հանել: Նա շարժվում է դեպի Միջագետք եւ հալածում է հռոմայեցիների զորքերը»: Արտավազդի առաջնորդած հայկական եւ նրա իշխանությանը ենթակա երկրների միացյալ զորքերի հետ բախումը Անտոնիոսի հռոմեական զորքերի համար ավարտվեց պարտությամբ:

Անտոնիոսը, տեսնելով, որ չի կարող պայքարել արքայից արքա Արտավազդի եւ նրա դրոշի տակ կռվող հարեւան երկրների ուժերի դեմ, որոշեց նախ հնազանդության բերել Վիրքը եւ Աղվանքը, այնուհետեւ Ատրպատականը: Ինչպես նշել է Դիոն Կասիոսը, հռոմեական զորավար Պուբլիոս Կանիդոս Կրասոսը, «արշավելով իբերների դեմ՝ այդ կռվում հաղթեց նրանց թագավոր Փառնաբազեսին, ստիպեց նրան դաշնակից դառնալ եւ նրա հետ միասին ներխուժելով հարեւան Ալբանիա եւ հաղթելով սրանց եւս, նրանց թագավոր Զոբերոսին, սրանց նույնպես իր կողմը գրավեց»: Հերթը հասավ Ատրպատականին, որի թագավոր Մար Արտավազդը թշնամացել էր Հայոց թագավոր Արտավազդի հետ:

Հայոց թագավոր Արտավազդը, տեսնելով հարեւան երկրների արագ հնազանդեցումը հռոմեական զենքի կողմից, իր ռազմավարությունը շարունակեց կառուցել՝ պարթեւներին եւ հռոմեացիներին իրար հակադրելու քաղաքականության վրա, ինչը նրան առժամանակ հաջողվեց: Ինչպես նշել է Պլուտարքոսը, Հայաստանի թագավոր Արտավազդը «պատերազմի գլխավոր պատճառն էր»: Այսինքն՝ Արտավազդն էր այն գլխավոր ուժի մարմնավորումը, որը դիմակայում էր հռոմեական ագրեսիային:

Իր հերթին, արքայից արքա Արտավազդը ձգտում էր Հայոց ռազմաքաղաքական մարտակառքին լծել Անտոնիոսին եւ նրան ուղղել դեպի Ատրպատական, որի թագավորը, չնայած ենթակա էր պարթեւներին, սակայն բավականին ինքնուրույն եւ թշնամական քաղաքականություն էր սկսել վարել՝ հատկապես Հայաստանի դեմ:

Հայոց Արտավազդ II թագավորի ժամանակակից Մար Արտավազդի կերպարի չար նկարագիրը մի առասպելաբանված երգում փոխանցվել է Արտավազդ I-ի կերպարին, ինչպես այլաբանությամբ պահպանվել է Մովսես Խորենացու մոտ.

«Վիշապազունները մանուկ Արտավազդին գողացան եւ նրա տեղը դրին դեւ»:

Մովսես Խորենացուն հասել է մի վիպական երգ, որում արտացոլվել է Արտաշես I-ի եւ նրա որդու՝ Արտավազդ I-ի օրոք Մարաստանի (տվյալ դեպքում՝ Ատրպատականի) ընդգրկումը Հայոց քաղաքականության ոլորտում: Պատմահայրը գրել է.

«Արտավազդը՝ քաջ որդին
Արտաշեսի, չգտավ
Ապարանի փոքրիկ տեղ,
Արտաշատը հիմնելու ժամանակ՝
Անցավ գնաց եւ շինեց
Մարաստանում Մարակերտը»:

Ք. ծ. ա. 36 թ. Անտոնիոսը, ըստ Դիոն Կասիոսի, «որոշեց արշավանք ձեռնարկել մեդացիների թագավոր Արտավազդի դեմ, որը թշնամի էր Մեծ Հայքի իրեն անվանակից թագավորին»: Ստրաբոնի հաղորդմամբ՝ «Անտոնիոսը անխոհեմաբար խորհրդատու դարձրեց Արտավազդին», իսկ Պլուտարքոսը նշել է, որ Հայոց թագավոր Արտավազդը զրկեց Անտոնիոսին այն ուժից, որը կարող էր պատերազմը բերել ավարտին: Այստեղից հետեւում է, որ Հայոց Արտավազդ թագավորի գործողությունները ուղղված էին թե՛ Մար Արտավազդի եւ թե՛ Անտոնիոսի ծրագրերի դեմ: Երբ Անտոնիոսը Հայոց թագավորից պահանջեց մասնակցել պարթեւների դեմ կազմակերպվող արշավանքին, Արտավազդը, ի կատարումն Հայաստանի շահերից բխող իր ռազմավարական ծրագրի, նրան խորհուրդ տվեց արշավել դեպի Ատրպատական ոչ թե Միջագետքով, այլ Հայաստանով: Այսպիսով՝ Հայոց թագավորը, խուսափելով պարթեւական թագավորության դեմ պատերազմելուց, եւ որ կարեւորն է, հռոմեական զորքերի հարվածն ուղղելով իրեն թշնամացած Մար Արտավազդի դեմ, հռոմեա-պարթեւական պատերազմը վերածեց հռոմեա-ատրպատականյան ճակատամարտի, որում մեծ կորուստներ էին կրելու հռոմեացիները, ինչպես նաեւ ջլատվելու էին Մար Արտավազդի ուժերը:

Հայոց Արտավազդ թագավորը պատրանք ստեղծեց Անտոնիոսի համար՝ իբրեւ թե որպես դաշնակից մասնակցելու նրա արշավանքին դեպի Ատրպատական: Ինչպես Պլուտարքոսն է գրել, Անտոնիոսի շուրջ հավաքված դաշնակից թագավորների զորքերի մեջ «հզորագույնն էր Արտավազդը՝ Հայաստանի թագավորը»: Անտոնիոսն արագորեն շարժվեց դեպի Ատրպատական, սակայն գրոհային մեքենաները, պահեստային զինանոցը եւ զորքի մի մասը՝ Արտավազդի գլխավորած հայկական ուժերով հետ մնացին: Պարթեւա-ատրպատականյան ուժերի հետ Անտոնիոսի զորքերի գլխավոր ճակատամարտը տեղի ունեցավ Ատրպատականի մայրաքաղաք Փրաասպայի պարիսպների տակ: Անտոնիոսն իր զորքերով հայտնվեց այնպիսի ծանր վիճակում, որ, ինչպես գրել է Դիոն Կասիոսը, «Թեպետ ինքը կարծում էր, թե պաշարողն է, իրականում սակայն պաշարվողի զրկանքները ինքն էր կրում»: Իսկ Արտավազդն իր գործն արդեն արել էր: Նա հռոմեացիներին գցել էր ատրպատականյան ծուղակը, ուր իր թշնամիները պետք միմյանց հոշոտեին:

Շարունակելի

Էդուարդ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ԿՈՆՍՏԱՆՏԻՆ ԶՈՐԻՆ

ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ՏԱՌԱՊԱՆՔՆԵՐՆ ՈՒ ԱՍՏԾՈ ՃԱՆԱՊԱՐՀՆԵՐԸ

Սկիզբը՝ թիվ 16, 17, 20

Անշուշտ, 21-րդ դարի սկզբներին որքան դյուրին, միաժամանակ նույնքան էլ խիստ դժվար է դատողություններ անել մի բանի մասին, որը կատարվել է 18-րդ դարի վերջերին (Ռիլեեւը ծնվել է 1795 թ.):

Զավակ կորցրած ծնողի վիշտն անանց է: Դրա ողջ խորությունը հասկանալն ու չափելը տրված են միայն Աստծուն, «քանի որ Աստված այնքան սիրեց աշխարհը, որ մինչեւ իսկ իր միածին Որդուն տվեց, որպեսզի, ով Նրան հավատա՝ չկորչի, այլ ընդունի հավիտենական կյանքը» (Հովհ. Գ 16): «Նրան, Ով մեղքը չէր ճանաչել, Աստված մեր մեղքերի համար զոհաբերեց, որպեսզի մենք Նրանով Աստծու արդարները լինենք» (Բ Կորնթ. Ե 21):

Մենք իրավունք չունենք ոչ ոքի դատելու: Առավել եւս մեղանչում է նա, ով երեխայի մահվան անսահման վշտից գնում է դեպի փոքրոգություն, վհատություն, հուսահատություն եւ նույնիսկ աստվածհայհոյություն: Զուտ մարդկայնորեն կարելի է հասկանալ եւ հոգեբանորեն բացատրել նրանց արարքները: Սակայն դրանք արդարացվո՞ւմ են արդյոք քրիստոնեության տեսանկյունից: Պատասխան կարող է լինել վերին նախազգուշացումը: Ինչպես տեսնում ենք, մարդու ճակատագրում չկա խիստ նախասահմանում: Մի խոսքով՝ Աստված փոխում է այն, ինչից վախենում էին հին հույները՝ այն կոչելով անխուսափելիություն, բախտ, ճակատագիր:

Իսկ հիմա այդ իրավիճակը դիտենք պատմական կտրվածքով եւ համաձայն Աստվածաշնչի՝ «իրենց պտուղներից կճանաչեք նրանց» (Մատթ. Է 16): Կրակը, որ Աստծո թողտվությամբ վառել էին դեկաբրիստները (որոնց թվում եւ Ռիլեեւը), հետագայում վերածվեց «համաշխարհային հեղափոխության» հրդեհի: Այդ կործանարար բոցը խեղդեց եւ այրեց միլիոնավոր մարդկային կյանքեր: Պատմության դաժան ընթացքը ցույց տվեց, որ խորհրդային բռնապետական վարչակարգի ակունքների մոտ, հնարավոր է իրենք էլ դա չցանկանալով եւ չպատկերացնելով, հայտնվեցին... դեկաբրիստները:

Անշուշտ, սա չի նշանակում, որ յուրաքանչյուր երեխա, որը հիվանդանում կամ մահանում է մանկության տարիներին, անպայմանորեն կդառնար չարագործ կամ հանցագործ: Ամենեւին էլ պարտադիր չէ: Երեխաների տառապանքն ունի նաեւ հոգեւոր այլ իմաստ:

Հովհաննես Աստվածաբան առաքյալը պատմում է, որ Քրիստոսը, երբ դուրս եկավ Երուսաղեմի Տաճարից, «ի ծնե կույր մի մարդու տեսավ. աշակերտները հարցրին Նրան. «Ռաբբի՛, մեղքը ո՞ւմն է, որ կույր է ծնվել, իրե՞նն է, թե հորն ու մորը»: Հիսուսը պատասխանեց. «Ոչ դրա մեղքն է եւ ոչ էլ իր հորն ու մորը, այլ՝ որպեսզի նրա վրա հայտնի դառնան Աստծո գործերը» (Հովհ. Թ 1-3): Բնականաբար, տվյալ հիվանդությունը կապ չուներ անմիջապես մեղքի հետ: Աստծո նախախնամությունն այն օգտագործել է որոշակի նպատակի հասնելու համար. «Եվ Հիսուսն ասաց. «Դատաստանի համար եկա այս աշխարհը, որպեսզի ովքեր չեն տեսնում, տեսնեն, եւ ովքեր տեսնում են, կուրանան» (Հովհ. Թ 39): Բժշկության հրաշքով տեսողությունը գտած այդ մարդը փառաբանեց Աստծուն, ճանաչեց Նրա մարմնացած Որդուն եւ հետեւեց Նրան:

Զարմանալի կերպով Փրկչի խոսքը կատարվեց նաեւ երանելի միանձնուհի Մատրոնա Մոսկովսկայայի վրա: Նա կույր էր ծնվել: Սակայն կույրերին իմաստնացնող Տերը մարմնավոր տեսողության փոխարեն բացեց նրա հոգեւոր աչքերը: Նա տեսնում էր ապագան այնպես, ինչպես ներկան, եւ շատերին բերեց դեպի Աստված: Պայծառատեսության շնորհը նրան տվեց հնարավորություն՝ կատարելու կենսական հասուն առաքելություն, եւ բնածին ֆիզիկական թերությունը ծառայեց Աստծո փառքին:

Ըստ Կիտրոսի եպիսկոպոս երանելի Նիֆոնի՝ Տերը ջանում է երեխաների բազմաթիվ ու ծանր հիվանդություններով սթափեցնել նրանց ծնողներին եւ տանել ճշմարիտ ճանապարհով: Այն երեխաները, որոնք տառապում են հանուն իրենց ծնողների դարձի, հավիտենական կյանք կընդունեն եւ կազատվեն դժոխքից: «Առանց մեղքի երեխաները տառապում են, որպեսզի անմեղ մահվան համար նրանց տրվի անապական կյանք, իսկ նրանց տառապանքների համար ծնողներին շնորհվի ճշմարիտ ապաշխարության ողջախոհություն» (Նիլուս Ս., Սրբությունը թաքստոցում):

Ցավոք, մարդկային բնությունն անշնորհակալ է: Սովորաբար Աստծուն դիմում են այն ժամանակ, երբ Նա պետք է: Նրան ավելի հաճախ հիշում են թաղումների ժամանակ, քան հարսանիքների: Միանգամայն հասկանալի է՝ «Քանի դեռ ամպրոպը չի որոտում, ռամիկը չի խաչակնքում»: Շատ մարդիկ, որոնք նախկինում անբարյացակամ կամ անտարբեր էին եկեղեցու հանդեպ, տեսնելով իրենց երեխաների դժբախտությունները, սկսում են ջանադրաբար աղոթել:

Գործ Ա. Պատյանի

Եթե այլ ճանապարհներով չի հաջողվում մեծերին արթնացնել հոգեւոր քնից, Աստվածն էլ ահա կիրառում է նման խիստ միջոցներ:

Ծեր Պայեսիոս Աթոսացին վկայում է. «Եթե այս աշխարհում կատարես այն, ինչ հարկավոր է, կփրկվես: Եթե մի քիչ էլ ավելացնես դրա վրա, ապա վրադիր կստանաս նաեւ «մեծաղադրամ»: Եթե մեկն անարդարորեն մտրակ է ճաշակում, այնժամ կստանա ամբողջական պարգեւ: Խիստ բարեպաշտ կյանքով ապրող մարդիկ հաճախ ենթարկվում են փորձությունների, եւ նրանց հետ կատարվում է վատթարագույնը: Ուրիշներն էլ, որ տեսնում են դա, հարցնում են, թե ինչու Տերը նման բան թույլ տվեց: Բերեմ մի օրինակ: Հրաշալի մի ընտանիք, ե՛ւ ամուսինն է շատ լավ մարդ, ե՛ւ կինը, ե՛ւ երեխաները: Բոլորը եկեղեցասեր են, բոլորը Հաղորդություն են ընդունում եւ այլն:

Շարունակությունը՝ էջ 8

ԱՎԱՆԴՈՒՅԹԻ ԵՎ ՆՈՐ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԻ ՄԻՋԵՎ

Անատոլի Պապյանը վրձնի վարպետ է դասական իմաստով: Այսինքն՝ գծին, լուսաստվերի նրբություններին, ծավալին նա տիրապետում է այնպես, ինչպես փորձառու հեծյալն է իրեն ենթարկում ձիու վազքը՝ տարերքը: Եթե չեմ սխալվում, ժամանակակից աշխարհում քիչ արվեստագետներ են մնացել, ովքեր կամենում են ստեղծել Վելասքեզի, Ռեմբրանդտի, Էլ Գրեկոյի կտավների վարպետության ու խորության մոտեցող գործեր, ինչպես ժամանակին ոչ միայն երազում, այլեւ փորձում էին նկարել Պապյանն ու իր սերնդի գեղանկարիչները: Այս նկարիչը 1960-ական թվականների առաջին կեսին հաստատապես ուշադրության կենտրոնում էր: Այդ տարիների ցուցահանդեսներում հասարակությունը տեսնում էր Հարություն Կալենցի, Մինաս Ավետիսյանի, Մարտին՝ Պետրոսյանի գունային հրավառությունները՝ ռուսական ռեալիզմի տարրերով, սակայն հայկական շնչով կատարված Գրիգոր Խանջյանի, Սարգիս Մուրադյանի հորինվածքները, հին վարպետներին մոտեցող Սեդրակ Ռաշմաճյանի, Էդվարդ Իսաբեկյանի ծավալային մշակումները, Ռուբեն Ադալյանի, Ռուդոլֆ Խաչատրյանի ազատ փորձարարությունները: Այս բոլորի մեջ կար իմաստուն մեկը: Դա Անատոլի Պապյանն էր: Արդյո՞ք հայ եւ ռուս նշանավոր վարպետներից սերտած նրա մասնագիտական արժանապատվությունը, թե՞ բնական չափավոր ճաշակը նկարչին պահեցին մի միջին, հետաքրքիր կետի վրա, որի շնորհիվ այդ տարիներին ցուցադրված պապյանական կտավները երեւացին եւ մոդեռն, եւ տեխնիկական հարուստ հնարավորություններով: Այսինքն՝ Պապյանն առանց փորձարարության, առանց մեծ ազատության, այնուամենայնիվ, նկարելու իր դժվար ու հետաքրքիր պահերին հաշվի էր առել 20-րդ դարի արվեստի նոր միտումները ու նաեւ հավատարիմ էր հին վարպետների որոշ կանոններին:

1978-ին, երբ նա Անգլիայում այցելեց Հենրի Մուրի արվեստանոց, ըստ իս, արդեն ստեղծել էր իր կարեւորագույն կտավները: Սակայն պիտի մնար նույն ճաշակի տեր՝ չափավոր մեկը, եթե այդպիսի մեծ ազատություն ունեցող արվեստագետների արվեստանոցներն այցելեր անգամ 1960-ին: Այդ իմաստով նա ինձ հիշեցնում է Եղիշե Թադեւոսյանին, որն իմպրեսիոնիզմի գործերը տեսավ բավականին վաղ տարիքում, իսկ ազդվեց ուշ շրջանում եւ մեծ գլխապտույտ չունեցավ, ինչպես իր սերնդի շատ նկարիչներ Ռուսաստանում եւ Արեւմտյան Եվրոպայում:

Անատոլի Պապյանի տեսակն արվեստի եւ կյանքի համար ոչ լավ է, ոչ էլ՝ վատ, սակայն չափազանց հարգելի տեսակ է, որի շնորհիվ պահպանվում եւ նույնիսկ զարգանում է մշակույթի ավանդույթը: Իսկ եթե նկատի ունենանք այսօրվա արագությունը, արվեստի, իրականության բազմաթիվ ծայրահեղությունները, մեր օրերի հիմնականում սահմանափակ, մակերեսային անհատին, որը Կառնեգիի ձեռնարկներով է առաջ ընթանում, ապա հին ու մեծ մշակույթին առնչվող Անատոլի Պապյանի նման հազվագյուտ մարդկանց արժեքը դժվար է գերագնահատել:

Բոլորովին անհարմար մի զգացեք Պապյանին խորհրդային նկարիչ համարելու համար: Նա իսկապես երբեմնի մեծ տերության՝ դեպի մարդասիրությունը եւ մշակույթի բնական զարգացումը թեքված արվեստագետներից է: Իսկ խորհրդային արվեստը բազմաշերտ երեւույթ է: Այդ կայսրության մեջ կային վիթխարի անհատականություններ: Մայակովսկին, Մալեւիչը, Տատլինը, Ռոդչենկոն, Գեորգի Յակուլովը եւ ուրիշներ համաշխարհային մշակույթի մակարդակն էին խորհրդանշում: Կային բռնատեսության միջնաբերդի՝ կրեմլի կամակատարներ, որոնք ստանում էին շքանշաններ, պարգեւներ, կոչումներ եւ դրամի մեծ մասը: Կար մի անորոշ հոծ զանգված, որին արվեստն ու բարոյականությունը բոլորովին չէին հետաքրքրում. նա նկարում էր, երաժշտություն էր հորինում, բանաստեղծություն էր գրում միայն իր կենսաբանական տեսակը պահպանելու համար: Կային նաեւ արժանապատվություն եւ բարոյականություն ունեցող մարդիկ, որոնք Ստալինի մահից հետո հստակապես հասկացան, որ դուրս պիտի գալ, ազատվել ոչ միայն իրական, այլեւ գաղափարական փշալարերից: Այդպիսի մարդիկ Մոսկվայում շատ էին, Հայաստանում՝ քիչ: Նրանցից մեկը, անկասկած, Անատոլի Պապյանն է:

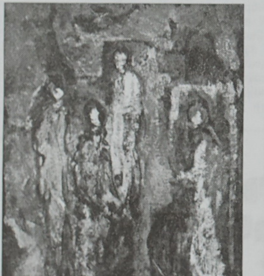

Նա իր ստեղծագործական ուղին սկսեց որպես գրագետ ու բարեխիղճ մի շրջանավարտ: 1950-ական թվականներին ստեղծված «Գնում են ուսանելու», «Վերջին հերթափոխը», «Հին հանքախորշում» պատկերները ներկայացնում են այդ տարիների ռոմանտիկ երիտասարդներին, որոնցից շատերն այդպես էլ չիմացան, թե ինչպես են ապրում իրենց հասակակիցները, ասենք, Հոլանդիայում, ինչ բան է երիտասարդությունը, ինչ է ազատությունը, ինչպիսի երկրում են իրենք ապրում:

Այդ պատկերներն ստեղծված էին մի եղանակով, որը Պապյանը ձեռք էր բերել իր ուսուցիչներից, եւ անսովոր ոչինչ չկար այդ գրագետ նկարների մեջ: Պապյանի մեջ իսկական ու ինքնատիպ նկարիչն արթնացավ 1960-ական թվականներին, երբ նա կերտեց ու ցուցադրեց իր ժամանակակիցների դիմանկարները: Սրանք պլաստիկական սուղ միջոցներով (այսինքն՝ շատ գույն չկար, ծավալները թեթեւ էին, լուսաստվերը շատ ընդգծված չէր եւ այլն) ներկայացնում էին տարբեր մասնագիտությունների մարդկանց հոգեբանական հարուստ շերտերը: Ի տարբերություն 1930-40-ական թվականների խորհրդային արվեստում տարածված «հերոսական» ու «ոգեշունչ» կեղծ դիմանկարների՝ Պապյանի այս դիմանկարների մեջ ռոբոտի, «անազգ զինվորիկի» փոխարեն շեշտված էին մարդկայինը, հոգեկանը: Այս ամենից բացի, այդ դիմանկարներն աչքի էին ընկնում առանձնահատուկ ձեռագրով, ծավալայնությունից, լուսաստվերից բացի, հարթապատկերային եղանակին տեղ տալու շեշտված միտումով: Եթե սրան ավելացնենք նաեւ այն, որ Պապյանն իր աշխատանքներում կարեւորում էր ազատ եւ ինքնին գեղարվեստական արժեք ներկայացնող (այսինքն՝ ոչ միշտ ծավալը կերտելու նպատակով ընդգծված) գիծը, ապա պարզ կդառնա, թե ինչքան էր նա հեռացել իր ուսուցիչներից, նաեւ սոցիալիստական ռեալիզմի տարածված մեթոդից:

Այս դիմանկարներն օգնեցին, որ Պապյանը հետագայում նկարի 1970-1980-ական թվականների հետաքրքիր կոմպոզիցիաներն ու դիմանկարները, 1976-ի հայտնի նատյուրմորտը:

Չափազանց հետաքրքիր ստեղծագործություն է 1970-ին պատկերված «Նոկտյուրն» կտավը: Մեծ սիրով են նկարված հայկական աչքերով պատանիները եւ աշխարհը, ուր իրենք հայտնվել են ճակատագրի կամքով: Այս ամբողջ պատկերը մի զարմանալի մաքուր արվեստի իրականություն է, որն արվեստագետը կերտել է բնական շնչառությամբ՝ առանց իր ներկապնակին մեծ ազատություն եւ շռայլություն շնորհելու:

Անատոլի Պապյանն ահա արդեն ավելի քան տասը տարի իսկական ստեղծագործական տառապանքի մեջ է: Նարեկացու եւ Չարենցի կերպարները հանգիստ չեն թողնում, որ նա շարունակի իր երբեմնի հետաքրքիր դիմանկարների, մյուս գործերի քնարականություն, զգացական մեծ լիցք պարունակող պատկերաշարը:

Անատոլի Պապյանին ժամանակին, իհարկե, Խորհրդային Հայաստանի իշխանությունները արժանացրին Ժողովրդական նկարչի կոչման:

Սակայն նա իր մյուս սերնդակիցների, բազմաթիվ հայ արվեստագետների նման ըստ արժանվույն գնահատված չէ:

Այսօրվա հետաքրքիր հակադրությունների, ազատության ու նաեւ վիթխարի նյութապաշտության ու հոգեւոր աղքատության մեջ Անատոլի Պապյանի նման մարդկանց ազնվական փայլը, բնականաբար, բոլորը չէ, որ նկատում են:

Մարտին ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆ
Արվեստաբան

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ Բ ԳԱԲԵՂՅԱՆ

(557-574)

Սկիզբը՝ էջ 4

Բոլորն էլ հասկանում էին, որ պարսկական ներխուժման առաջին զոհը դառնալու են ապստամբության ղեկավարները, ուստի շատ նախարարներ եւ հոգեւորականներ, այդ թվում նաեւ Հովհաննես Բ կաթողիկոսն ու սպարապետը, ստիպված եղան իրենց ընտանիքներով փոխադրվել Կոստանդնուպոլիս, որտեղ կայսերական արքունիքը նրանց փառահեղ ընդունելություն ցույց տվեց: Բայց պարզվեց, որ հայերը պետք է բավական թանկ վճարեն բյուզանդական՝ դեռեւս չնյութականացած օգնության համար: Հաշվի առնելով հայ ապստամբ նախարարների ծանր կացությունը՝ Հուստինոս Բ կայսրը նրանցից պահանջեց քաղկեդոնականություն ընդունել: Ստեղծվեց իրոք որ ծանր կացություն: Պարսից արքունիքի հետ ան[illegible]ախ իրենց կամքից սրելով հարաբերությունները եւ ստիպված լինելով լքել Պարսկահայաստանի տարածքը՝ այժմ բյուզանդական արքունիքի կողմից հայերն անթաքույց ձեւով ենթարկվում էին դավանափոխության հարկադրանքի: Հատկապես ծանր էր կաթողիկոսի կացությունը, որ մինչ այդ եռանդուն պայքար էր մղել քաղկեդոնականության դեմ: Ստեղծված պայմաններում նրան այլեւս ոչինչ չէր մնում, եթե ոչ տեղի տալ բյուզանդական ճնշմանը, որովհետեւ հակառակ դեպքում՝ բյուզանդական օգնության մասին խոսելն ավելորդ կլիներ: Իր հերթին՝ հայերի քաղկեդոնականացմանն օրինական տեսք տալու համար՝ Հուստինոս Բ կայսրը եկեղեցական ժողով գումարեց, որտեղ հայերն ընդունեցին երկաբնակությունը: Հովհաննես Բ կաթողիկոսը եւ Վարդան Մամիկոնյանը ստիպված եղան կայսեր հետ միասին հաղորդվել Սբ. Սոփիայի նորաշեն եկեղեցում, եւ այն դուռը, որով հայերը մուտք գործեցին եկեղեցի, ստացավ Դուռն Հայոց անունը եւ պահպանեց այն առնվազն մինչեւ Ասողիկի ժամանակները: Հունական սկզբնաղբյուրը հայտարարում է, որ կաթողիկոսը միամտությամբ, այսինքն՝ մաքուր սրտով ընդունեց Քաղկեդոնի դավանանքը, սակայն դժվար չէ տեսնել, որ այդ կատարվել էր բիրտ ուժի եւ քաղաքական աննպաստ հանգամանքների պայմաններում: Դա միակ միջոցն էր ստիպելու հույներին՝ օգնություն ցույց տալ հայ ապստամբներին: Հասկանալի է, որ կաթողիկոսը ստիպված էր եղել ընդամենն առերես ընդունել Քաղկեդոնի դավանանքը:

Հովհաննես Բ կաթողիկոսի կողմից քաղկեդոնականության ընդունումը ծանր տպավորություն թողեց Արեւելյան Հայաստանում: Բոլոր եպիսկոպոսները սպառնալիքներ ուղարկեցին կաթողիկոսին եւ նրա հետ գնացածներին, որ նրանց՝ սինոդիտների, այսինքն՝ քաղկեդոնականների հետ միանալու դեպքում՝ իրենք նրանց այլեւս չեն ընդունի, անգամ կնզովեն: Տեսնելով, որ իր՝ արտաքնապես կրոնական, սակայն իրականում քաղաքական գործերի հետեւանքով առաջ է բերել հայ հոգեւորականության իրավացի զայրույթը եւ մեկ անգամ եւս համոզվելով կայսեր խոստումների ունայնության, ավելորդ ժամավաճառության մեջ՝ կաթողիկոսը սկսեց հակվել՝ պարսիկների հետ ամեն զոհողության գնով հաշտություն կնքելուն: Նա իր հաղորդակցությանը հույների հետ վերջ տվեց եւ առանձնացավ, այլ խոսքով՝ կաթողիկոսն ու նրա յուրայինները, հույներից բաժանվելով, առանձին համայնք կազմեցին: Ինչպես ճիշտ նկատում է Մ. Օրմանյանը, առանձին համայնք կազմելը նշանակում էր առանձին եկեղեցի ունենալ, ուստի 572 թվականից սկսած՝ հայերը բյուզանդական մայրաքաղաքում ազգային եկեղեցու հիմք դրեցին:

Քաղկեդոնականության ընդունումը, որ այդպիսի ծանր հետեւանքներ ունեցավ, երկրի ողբալի վիճակը, առաջացած տարիքն ու հիվանդությունները, հայրենիքի նկատմամբ բարձր պատասխանատվության զգացումը հյուծեցին կաթողիկոսին, որն իր կյանքն ավարտեց օտարության մեջ՝ հեռավոր Կոստանդնուպոլսում: Միխայել Ասորու հաղորդմամբ՝ նա «ննջեց ուղղափառ խոստովանությամբ», եւ նրա մարմինը մեծ պատիվներով հողին հանձնվեց ուղղափառների կողմից: Մանրամասնությունները չեն պահպանվել, ուստի անգամ հայտնի չէ, թե նա որտեղ թաղվեց: Հովհաննես Բ Գաբեղյանը մահացավ, հավանաբար, 574 թվականի սկզբներին: Վարդան Մամիկոնյանը ստիպված եղավ բյուզանդական ծառայության անցնել, չնայած՝ եկեղեցական առնչությունից իրեն հեռու էր պահում: Բյուզանդա-պարսկական հաշտությունը, որ Հուստինոս Բ-ն կնքեց 45 հազար ոսկի պարսից արքունիքին տուգանք վճարելու պայմանով, նշանակալից ժամանակով կասեցրեց մեծ հայրենասերի գործունեությունը, որին, ըստ երեւույթին, մեծապես վհատեցրել էր Հայոց հայրապետի՝ իր մեծ աջակցի մահը:

Բաբկեն ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ՀՐԵԱ ՀԱՎԱՏԱՑՅԱԼՆԵՐԸ ՀԱՅ ԼՈՒՍԱՎՈՐՉԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԳՐԿՈՒՄ

Սկիզբը՝ էջ 4

Այդ մարմնին ավելի հաճախ դիմում էր Նոր Նախիջեւանի-Բեսարաբիայի թեմական կոնսիստորիան, քանզի այդ թեմի ենթակայության տակ եղած հայկական եկեղեցիները գտնվում էին հատկապես այն վայրերում, ուր համեմատաբար զգալի թիվ էր կազմում հրեա ազգաբնակչությունը: Ելնելով դիմումների մեծաքանակությունից՝ թեմի կոնսիստորիայի անդամ Մ. Ջաշիկյանը 1910 թ. սեպտեմբերի 10-ի գրությամբ դիմում է ներքին գործերի նախարարություն եւ խնդրում որոշակի ցուցումներ տալ հայկական եկեղեցիներում հրեաների մկրտության վերաբերյալ: Ի պատասխան՝ հոգեւոր գործերի դեպարտամենտի դիրեկտոր Ա. Խարուզինը նույն թվականի նոյեմբերի 16-ի գրությամբ հրահանգում է հատուկ մոտեցում դրսեւորել հրեաների նկատմամբ եւ յուրաքանչյուր դիմումի կապակցությամբ անպայման ստանալ նախարարի թույլտվությունը: Հարցն իշխանությունների համար խիստ կարեւոր էր, ուստի Ա. Խարուզինը նոյեմբերի 24-ի գրությամբ հարկ է համարում դիմել նաեւ Էջմիածնի Սինոդին: Այնտեղ նշված էր, որ վերջին շրջանում ավելացել է հայոց եկեղեցիներում մկրտվել ցանկացողներին ընդառաջելու նպատակով թեմերից ստացված միջնորդությունների թիվը, հետեւաբար Սինոդին առաջարկվում էր թեմակալ առաջնորդներին պարտավորեցնել «հրեաներին մկրտելու թույլտվությանը վերաբերվել առանձնահատուկ զգուշությամբ» եւ միջնորդել միայն նրանց անկեղծ համոզմունքների ու ցանկությունների դեպքում:

Սահմանված կարգը նույնպես դժվարացնում էր հրեաների՝ մի կրոնից մյուսին անցնելը: Այն, ըստ էության, մի ամբողջ արարողակարգ էր, որի յուրաքանչյուր մանրամասնություն գտնվում էր պետական մարմինների հսկողության ներքո: Մինչեւ քրիստոնյա մկրտվելու թույլտվություն ստանալը՝ ցանկացողները պարտավոր էին հայկական եկեղեցիներում անցնել հատուկ դասընթացներ, ծանոթանալ հայոց դավանանքի ծիսակարգին, Հայ եկեղեցու պատմությանը, ապա հանձնել քննություն եւ ստանալ համապատասխան վկայական: Դրանից հետո միայն նրանք կարող էին դիմում ներկայացնել եւ երկրորդ անգամ քննություն հանձնել թեմական կոնսիստորիայում: Վերջինիս կամ Էջմիածնի Սինոդի դրական որոշման դեպքում դիմումներն ուղարկվում էին հոգեւոր գործերի դեպարտամենտ՝ վերջնական հաստատման համար:

Հայ եկեղեցին կապ չուներ հարուցվող դժվարությունների հետ: Հակառակը, հավատարիմ մնալով մարդասիրության եւ ուրիշ ժողովուրդների հանդեպ հանդուրժողականության դարավոր ավանդույթներին՝ մեր եկեղեցին հրեաների համար այդ դժվարին ժամանակներում հանդես է բերում տառապյալին սատար կանգնելու եւ օգնության ձեռք մեկնելու քրիստոնեավայել պատրաստակամություն, աշխատում ամեն կերպ հեշտացնել նրանց մկրտության գործը: Այդ իմաստով ուշագրավ է Նոր Նախիջեւանի-Բեսարաբիայի թեմի առաջնորդ արքեպիսկոպոս Ներսեսի 1913 թ. նոյեմբերի 16-ի գրությունը՝ ուղղված հոգեւոր գործերի դեպարտամենտին, որով մտահոգություն է հայտնվում նաեւ գրագիտություն չունեցող հրեաների համար, քանզի մեծ ցանկություն ունենալով ընդունել հայոց դավանանքը՝ նրանք անգրագիտության պատճառով ի վիճակի չէին մասնակցել դասընթացներին եւ հանձնել քննություն: Նման դեպքերում, ըստ արքեպիսկոպոսի, «անկեղծ խնդրատուների առջեւ եկեղեցու դռները մնում են փակ»:

Հայ ժողովրդին լիովին հասկանալի էին հրեաների մտահոգությունները, քանզի շատ չէր անցել այն ժամանակից, երբ ցարական իշխանություններն իրականացնում էին Հայ եկեղեցու գույքի բռնագրավման, հայկական դպրոցներն արգելելու, հակահայկական տրամադրություններ ու ջարդեր հրահրելու քաղաքականություն: Հետեւաբար, օգնության ձեռք մեկնելով հրեաներին, Հայ եկեղեցին այդ գործում առաջին հերթին տեսնում էր «իր հումանիստական պարտքը տառապյալ ժողովրդի հանդեպ, իսկ հետո արդեն հոգեւոր պարտականությունների կատարումը» (էջ 12):

20-րդ դարի սկզբներին այդ ուշագրավ իրողությունն արտացոլում էր Հայ եկեղեցու ընդհանուր նկարագիրը, նրա բարի համբավը, հոգեւոր-բարոյական այն դրական արժեքների ամբողջությունը, որոնք ձեւավորվել էին հայ ժողովրդի դարավոր ավանդույթների եւ քրիստոնեական գաղափարների միահյուսմամբ եւ շատերի, այդ թվում՝ Ռուսաստանում բնակվող հրեաների համար դարձել հոգեւոր փրկության փարոս:

Վարուժան ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆ
Մանկավարժական գիտությունների թեկնածու

ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉ ՄԱՏՅԱՆԸ

Սուրբ Գրքի կանոնը

Աստվածաշնչի ներածության երկրորդ կարեւորագույն հարցը կանոնն է, որի մասին ճիշտ պատկերացում կազմելու համար անհրաժեշտ է վերհիշել Ս. Գրքի կազմության պատմությունը: Այս սրբազան ու նվիրական մատյանի մեջ ընդգրկված 75 գրքերը գրվել են տարբեր ժամանակներում՝ շուրջ մեկուկես հազարամյակի ընթացքում՝ Սուրբ Հոգու հաջորդական հայտնությունների համեմատ: Սակայն ի թիվս իսկական՝ աստվածաշունչ Գրքերի, տարբեր ժամանակաշրջաններում ի հայտ եկան նաեւ ոչ աստվածային բազմաթիվ գրքեր, որոնց հեղինակները փորձում էին իրենց ստեղծագործություններին Ս. Գրքի տեսք հաղորդել: Այսպես, հինկտակարանյան ժամանակներում երեւան եկան այդպիսի՝ թվով 115, իսկ նորկտակարանյան շրջանում՝ 99 գրքեր: Քրիստոնեական շրջանի այդ գրքերը հիմնականում կազմվում էին էբիոնության եւ գնոստիցիզմի հողի վրա: Սրանք հեթանոսական, հրեական եւ քրիստոնեական հավատալիքներից արհեստականորեն համադրված կեղծ ու մոլար ուսմունքներ էին, որոնց հեղինակները ցանկանում էին դրանք Ս. Գրքի արտաքին տեսքով, նենգաբար տարածել ժողովուրդների մեջ:

Բացի այդ, Սուրբ Գրքի կյանքում տեղի էր ունեցել մեկ ուրիշ իրադարձություն. Քրիստոսից առաջ 3-րդ դարում Եգիպտոսի արքա Պտղոմեոս Երկրորդը, կամենալով Ալեքսանդրիայում իր իսկ հիմնած գրադարանը համալրել եբրայական Սուրբ Գրքով՝ Հին Կտակարանով, հրավիրեց 72 հրեա դպիրների: Թարգմանիչներին երկուական մեկուսացնելով Պատմոս կղզում՝ հանձնարարում են 72 օրում թարգմանել Օրենքը: Ի զարմանս բոլորի՝ թարգմանությունները լինում են միմյանց համահունչ: Այս հունարեն թարգմանությունը կոչվում է «Յոթանասուներկուց» կամ կլորացված՝ «Յոթանասնից»:

Սակայն այս թարգմանության մեջ ի հայտ եկան մի շարք նոր գրքեր, որոնք ընդգրկված չէին եբրայական Ս. Գրքի պաշտոնական ցանկի մեջ, որը հաստատվել էր Քրիստոսից առաջ 4-րդ դարում Եզրասի կողմից: Իսկ քրիստոնեության տարածման շրջանում հենց այս Յոթանասնից հունարեն թարգմանությունը դարձավ շատ ազգերի Ս. Գրքի առաջին մասի՝ Հին Կտակարանի թարգմանության աղբյուրը կամ, ինչպես ընդունված է ասել, ընկալյալ բնագիրը:

Ի՞նչ գրքեր էին դրանք, որտեղի՞ց էին, ի՞նչ վերաբերմունք պետք է ունենար եկեղեցին թե՛ կեղծ գրքերի, թե՛ Յոթանասնից թարգմանության հավելյալ գրքերի նկատմամբ: Հետեւաբար մի հեղինակավոր ձայնի կարիք էր զգացվում, որը ճշմարիտ աստվածային գրքերը կզատեր կեղծ գրքերից, կսահմաներ սրբազան գրքերի հեղինակության աստիճանները եւ կկազմեր Ս. Գրքի վերջնական ցանկը: Եկեղեցին մի այդպիսի ուղեցույց կազմեց իր հավատացյալների համար, որը հայտնի է կանոն անվամբ:

«Կանոնը» հունարեն բառ է, որն իր նախնական իմաստով նշանակել է եղեգի ցողուն եւ առհասարակ ուղիղ փայտ, փայտե քանոն, որը ծառայել է որպես այլ առարկաների ուղղագծության չափանիշ, ինչպես հյուսնի ուղղալարը: Առավել վերացական իմաստով՝ «կանոնը» ստացավ օրենք, նորմա, չափանիշ, կատալոգ կամ ցուցակ նշանակությունը: Վաղ ե-

կեղեցում այս իմաստով էլ «կանոն» բառը սկսեցին տարածել այն սրբազան գրքերի վրա, որոնք անկասկած համարվում են աստվածային: Ս. Իրինեոս Լուգդունացին ասում է, որ մենք ունենք «ճշմարտության կանոնը, որ Աստծո խոսքն է»: Իսկ «կանոն» բառից ածանցված «կանոնական» ածականով սկսեցին անվանել յուրաքանչյուր աստվածային գիրք. այդպիսիք Հին Կտակարանի 48 գրքերից 39-ը ճանաչվեցին, իսկ Նոր Կտակարանից՝ բոլոր 27 գրքերը:

Ի տարբերություն կանոնական գրքերի՝ հինկտակարանյան մյուս գրքերը, որոնք Յոթանասնից թարգմանությամբ էին անցել քրիստոնեական Աստվածաշունչ, կոչվեցին ոչ կանոնական: Այս Գրքերը թեեւ աստվածաշունչ չէին եւ պարունակում էին որոշ սխալներ եւ պատմական անճշտություններ, կարեւորվեցին եկեղեցու հայրերի կողմից իբրեւ խրատական եւ հավատի շինության համար օգտակար, եւ ընդգրկվեցին Ս. Գրքի պաշտոնական ցանկում: Իսկ այն գրքերը, որոնք պարունակում էին սխալ, կեղծ ուսմունքներ, կոչվեցին պարականոն՝ ապոկրիֆ (գաղտնի, ծածուկ) եւ բոլորովին մերժվեցին եկեղեցու կողմից իբրեւ վնասակար եւ վտանգավոր:

XVI դ. սկսած՝ կաթոլիկները կանոնականի եւ ոչ կանոնականի փոխարեն սկսեցին գործածել համապատասխանաբար «նախականոն» եւ «երկրորդականոն» եզրերը, որոնք որդեգրվեցին նաեւ մեր եկեղեցու կողմից:

Բոլոր քույր եկեղեցիները համամիտ են Հին Կտակարանի 39 եւ Նոր Կտակարանի 27 նախականոն գրքերի հարցում, սակայն ցայսօր փոքր-ինչ տարակարծություն է ստեղծում երկրորդականոն կամ ոչ կանոնական գրքերի թիվը:

Եկեղեցին առաջին երեք տիեզերաժողովներում, զբաղված լինելով հրատապ հարցերով, առիթ չունեցավ սահմանելու Ս. Գրքի կանոնը՝ ընդհանուր բոլորի համար, ինչը դրդեց յուրաքանչյուրին ինքնուրույնաբար ընթանալ ճանա-

վանդ երկրորդականոն գրքերի հարցում: Այսպես, Ասորական եկեղեցին Ս. Գրքի առաջին մասը՝ Հին Կտակարանը, թարգմանեց եբրայական բնագրից, ինչը նշանակում է, որ նա չունի երկրորդականոն գրքերի խնդիր: Բողոքականները չեն ընդունում երկրորդականոն գրքերը՝ համարելով դրանք պարականոն: Իսկ Հույն Օրթոդոքս եկեղեցին ոչ մի որոշում էլ չկայացրեց այս հարցի վերաբերյալ՝ իր Աստվածաշնչի մեջ ընդունելով անխտիր բոլոր երկրորդականոն գրքերը: Հայոց կանոնն սկզբում կրել է ասորականի ազդեցությունը, որը, ինչպես ասացինք, պարունակել է միմիայն 39 նախականոն գրքերը: Ի դեպ՝ Մովսես Խորենացին, անդրադառնալով այս խնդրին, իր «Հայոց պատմության» մեջ հիշատակում է 22 կանոնական գրքեր: Այս թիվը մեզ չպետք է շփոթեցնի, քանզի ոչ այլ ինչ է, քան եբրայական ավանդության արձագանք: Հրեաները, կամենալով Ս. Գրքի 39 գրվածքները համարեցնել իրենց այբուբենի տառերի թվին, մի շարք գրքեր արհեստականորեն միավորեցին իրար եւ արդյունքում ստացան 22 գիրք: Եբրայական կանոնը ցայսօր նույնն է: Մեր երախտավոր նախնիները, ասորերենից թարգմանվածը նկատելով փութանակի, այսինքն՝ հապճեպ եւ անբավարար, Ս. Գիրքը երկրորդ անգամ թարգմանեցին հունարենից՝ Բյուզանդական եկեղեցու Ս. Գրքի ընկալյալ բնագրերից: Ընդ որում՝ Հին Կտակարանը Յոթանասնից բնագիրն էր երկրորդականոն գրքերով հանդերձ: Արդյունքում մեր Ս. Գրքի ցանկն ընդլայնվեց: Առհասարակ միջնադարում, ըստ ձեռագրական վկայությունների, կանոնը խիստ տատանվել է մեզանում: Հայաստանյայց եկեղեցին առաջին պաշտոնական կանոնը սահմանել է 768 թ. Պարտավի եկեղեցական ժողովում (Սիոն Ա Բավոնեցի կաթողիկոսի նախագահությամբ): Սակայն մեզ է հասել այդ որոշման պատառիկը, ինչը թույլ չի տալիս ճշգրիտ պատկերացում կազմել հայոց միջնադարյան կանոնի մասին:

Ներկայիս հայոց կանոնը բաղկացած է 75 գրքից. Հին Կտակարանի 48 (39 նախականոն եւ 9 երկրորդականոն) եւ Նոր Կտակարանի 27 (նախականոն) գրքերը: Հայոց ինը երկրորդականոն գրքերն են Ա Եզրաս, Հուդիթ, Տոբիթ, Մակաբայեցիների Ա, Բ, Գ, Իմաստություն Սողոմոնի, Սիրաք, Բարուք: Բացի այդ, կան նաեւ երկրորդականոն առանձին հատվածներ Դանիելի եւ Եսթերի գրքերում, ինչպես եւ 151-րդ սաղմոսը: Հունական կանոնը մեկ երկրորդականոն գիրք ավելի ունի, քան մերը, որը, սակայն, մեզ համար պարականոն է: Իսկ կաթոլիկները պարականոն են համարում մեր Ա Եզրաս եւ Գ Մակաբայեցիներ գրքերը:

Նշենք, որ Սիրաքի երկրորդականոն Գիրքը, որը թեեւ չի ընդգրկվել հրեական կանոնի մեջ, այնուամենայնիվ, գործածվել է ժողովարաններում եւ հանդիսացել հրեական կրոնի ամենագերադասելի գրքերից մեկը: Իսկ հին եկեղեցում այս գիրքը նկատվել է իբրեւ ամենահարմարը նորադարձների համար, եւ այդպես է ցայսօր:

Շարունակելի

Գրիգոր ԴԱՐԲԻՆՅԱՆ

ԱՆԱՐԴԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ԵՎ ԱՐԴԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԱՍՏԾՈՒ...

«Արդարը հավատից է ապրելու»,- ասում է առաքյալը, արդարը, որի համար այնքա՜ն դժվար է ապրել այս անարդար աշխարհում: Առ Աստված ունեցած հավատն ու հույսն են միայն արդարին սփոփում, Աստված է, որ հորդորում է լինել համբերող, աշխարհի անարդարություններին դիմակայող ու երբեք չհուսալքվող: Քանզի մեր Տերն ի սկզբանե ասաց Իր աշակերտներին. «... այս աշխարհից չեք, այլ ես ձեզ ընտրեցի աշխարհից, դրա համար աշխարհը ձեզ ատում է» (Հովհ. ԺԵ 19): Աստծու ընտրյալների՝ ճշմարիտ քրիստոնյաների, արդար կյանքով ապրողների համար այս աշխարհում ապրելը փորձություն է: Սուրբ Գր. Տաթեւացին այս կյանքն անվանում է նահատակության ասպարեզ, որտեղ կարելի է շահել հաղթանակը միայն համբերությամբ: Այո՛, անարդար է աշխարհը, անարդար են մարդիկ: Բայց արդար, հզոր եւ համբերատար դատավոր է Աստված եւ յուրաքանչյուրիս հատուցելու է վերջին օրը՝ ըստ մեր գործերի: Աստծո ամենատես աչքից ոչինչ չի թաքնվում: Աստված է, որ քննում է մարդու սիրտն ու երիկամները: Աստված ամենուր է:

Սիրելի՛ ընթերցող, քեզ հետ անարդա՞ր են վարվել, մինչդեռ անարդար կերպով հանդիմանվում ես չգործած մեղքերի ու սխալների համար, եւ չկա մեկը, որ քեզ հավատա, արդարացնի, օգնի: Մի՛ հուսալքվիր: Աստվա՛ծ է քեզ հետ: Նա՛ է քո օգնականը: Ապավինիր Նրան, եւ Նա կարդարացնի քեզ, քանի որ «Տիրոջ աչքերն ուղղված են արդարներին, իսկ ականջները՝ նրանց աղոթքին» (Սաղմոս ԼԳ 16): Զինվի՛ր համբերությամբ: Անարդարության դեմ կարելի է պայքարել միայն արդարություն գործելով, չընկճվելով, թեկուզ եւ մեր նկատմամբ անարդար վարվողները հանգիստ վայելում են կյանքը, հիշենք, որ «Կան մարդիկ, որոնց մեղքերը հայտնի են նախքան որեւէ դատաստանի ենթարկվելը. մարդիկ էլ կան, որոնց մեղքերը հետո են հայտնի դառնում» (Ա Տիմոթ. Ե 24):

Մեր աչքի առջեւ միշտ ունենանք մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի կրած տառապանքները. Նա Իր չգործած մեղքերի համար խաչելության դատապարտվեց անօրեն ամբոխի կողմից, սակայն հոժարությամբ հանձն առավ խաչի անարգ մահը, անօրեններիս պատճառով մեռավ Ինքը՝ Արդարությունը, առանց պատճառի ատվեց Ինքը՝ Քաղցրությունը, բայց համբերեց: Այդ պատճառով է, որ հայրերը հորդորում են. «Նախ նայիր Քրիստոսի նեղություններին եւ ավելի դյուրին կկրես քոնը»: Անհնար է ապրել այս անարդար աշխարհում բարեպաշտ կյանքով եւ չհալածվել անարդարների ու անօրենների կողմից, որովհետեւ Տերն ասում է. «Եթե Ինձ հալածեցին, ապա ձեզ էլ կհալածեն»: Ուստի լսում է արդարների աղաղակը, օգնության է հասնում եւ՛ այս աշխարհում, եւ՛ հանդերձյալում՝ բյուրապատիկ հատուցելով. «Արդարները ոչ միայն հանդերձյալ կյանքում, այլեւ այստեղ բարի հրեշտակներին ընկերակից եւ հաղորդակից են լինում: Իսկ մեղավորները այստեղ եւ հանդերձյալում պիտի տանջվեն եւ դեւերի հետ դատապարտվեն այն կրքերի պատճառով, որոնց սիրեցին» (Ընդհանրական վարդապետներ): Ուրեմն առավել, որպես ճշմարիտ քրիստոնյաներ, խղճալով մեր նկատմամբ անարդար վարվողներին՝ պարտավոր ենք նրանց համար աղոթել, որպեսզի ամենագութ Աստված ների նրանց, որովհետեւ «չգիտեն, թե ինչ են անում»: Ավելին. «Առանց սրի ու հրի կարող ենք մարտիրոսանալ, եթե համբերենք այլոց չարությանը»: Իսկ առաքյալը գրում է. «Ինքներդ վրեժխնդիր մի՛ եղեք, սիրելինե՛ր, այլ թո՛ւյլ տվեք, որ Աստծու բարկությունը կատարի այն, որովհետեւ գրված է. «Իմն է վրեժխնդրությունը, եւ ես կհատուցեմ»,- ասում է Տերը» (Հռոմ. ԺԲ 19): Ուստի «Տերը նրանց պիտի հատուցի իրենց անօրենության համեմատ, իրենց չարության համեմատ պիտի կործանի նրանց»,- ասում է սաղմոսերգուն, նրանք, ովքեր ճշմարտության դեմ ապստամբողներ ու անիրավության հետեւից գնացողներ են, նախատինք ու անարգանք պիտի կրեն, պիտի խայտառակվեն ու ամոթով մնան ամեն արդարին հասցրած չարիքների համար, քանզի արդարի Տերն Աստված է եւ արդարացնում է՝ ըստ Իր արդարության:

Ապավինենք արդարադատ Աստծուն, երկյուղենք Նրա արդար դատաստանից, լցվենք բարությամբ, աղոթենք մեր նկատմամբ չարիք գործողների համար՝ հաղթելով նրանց մեր քաղցրությամբ, «քանի որ այդպիսով լայնորեն մուտք պիտի շնորհվի ձեզ դեպի մեր Տիրոջ եւ Փրկչի՝ Հիսուս Քրիստոսի հավիտենական արքայությունը» (Բ Պետ. Ա 11). ամեն:

Անժելա ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ԿՐՈՆ եվ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Անժխտելի է կրոնի դաստիարակչական դերը աճող սերնդի ձեւավորման գործում: Հայոց Առաքելական եկեղեցին դարեր շարունակ իր առաջնահերթ խնդիրներից է համարել բարեպաշտ եւ ազգասեր երիտասարդության դաստիարակությունը:

Մեր օրերում ավելի է կարեւորվում առաքելական-քրիստոնեական դաստիարակության նշանակությունը, քանի որ ակտիվացել է զազրելի հոգեորսությունը՝ հատկապես երիտասարդության շրջանում:

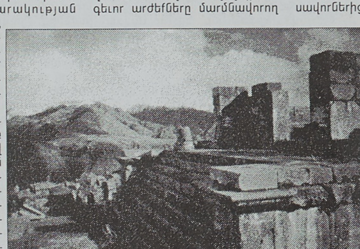

Առաջնորդվելով մեր սուրբ նախնիների ոգով եւ քրիստոնեական ճշմարտացի լույսով՝ Էջմիածին քաղաքի «Գրիգոր Լուսավորչի համալսարան» կրթահամալիրի ղեկավարությունը, համագործակցելով Փառեն սրբազանի հետ, երիտասարդությանը դաստիարակելու մտահոգությամբ՝ բաց դաս կազմակերպեց Վեհարանի նվիրական համալիրում:

Համալսարանի «Գայանյան օրհներգ քոլեջի» սանուհիներին ընդունեց տեր Ասողիկը: Նա հյուրընկալվող օրհներգներին առաջնորդեց «Գանձատուն», որտեղ պահվում են հայ քրիստոնյաների համար կարեւոր արժեք ներկայացնող մասունքները: Տեր Ասողիկը սանուհիներին ներկայացրեց ցուցադրվող իրերը, բացատրեց դրանց նշանակությունը: Բացատրություններից հետո կիրառական արվեստի այդ արժեքավոր նմուշները ուսանողուհիների համար դադարում էին լոկ ոսկի, արծաթ կամ նկարչական կտավներ լինելուց: Այդ ամենն աստիճանաբար վերածվում էր հարազատ ժողովրդի հոգեւոր արժեքները մարմնավորող անկրկնելի մասունքների: Եվ արդեն չէր քննարկվում այն հարցը, թե աշխարհի յուրաքանչյուր թանգարան էլ իրեն պատիվ պիտի համարեր նման ցուցանմուշներ ունենալը: Գայանյան վարժարանի սանուհիներն աստիճանաբար լցվում էին հպարտության մի անկրկնելի զգացումով, նրանք նորովի էին գիտակցում, որ այդ «Գանձատունը» եզակի է ոչ թե նյութականի պարունակությամբ, այլեւ մարդ արարածի՝ առ Աստված տածվող արարչական հավատի հոգեւոր անսահմանությամբ:

Աստիճանաբար անհետացավ օրհներգների եւ քահանայի միջեւ առկա փխրուն պաշտոնականությունը, եւ ծնունդ առավ անկաշկանդ, բարեկամական զրույցը:

Այնուհետեւ եկեղեցու սպասավորներից մեկը նրանց ուղեկցեց Մայր տաճար: Այնտեղ նրանք, դեռեւս իրենց տեսածի ու լսածի թարմ տպավորության տակ, մոմեր վառեցին եւ գուցե թե նորովի աղոթեցին առ Աստված:

«Գայանյան օրհներգ քոլեջի» ուսանողուհիները, եկեղեցու սպասավորներին շնորհակալություն հայտնելով, տուն էին վերադառնում՝ հոգիներում անսովոր թեթեւություն: Նրանցից յուրաքանչյուրի հոգում լույսի մի նոր շող էր ավելացել: Այդ լույսն անչափ պետք էր նրանց, քանզի մի գեղեցիկ օր նրանք դասարան պիտի մտնեն՝ կրթելու եւ դաստիարակելու հայ մանուկներին, եւ այդ հոգու քրիստոնեական լույսը, անկասկած, հայոց լեզվի հետ կպատգամեն նաեւ ազատասեր իրենց սաներին:

Աշոտ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱՆՔ՝ ՀԱՎՈՒՐ ՊԱՏՃԱՌԻ

Օրերս Արաբկիրի հայորդյաց տանը բացվել էր 7-15 տարեկան երեխաների նկարների ցուցահանդես՝ նվիրված Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի օծման եւ գահակալության երրորդ տարեդարձին: Ցուցահանդեսը կազմակերպել էր Հայ Առաքելական եկեղեցու եւ ՀԲԸՄ հայորդյաց տների հոգեւոր տեսուչ տեր Խադ քհն. Ղազարյանը՝ Զինիչյան հիշատակի հիմնադրամի օժանդակությամբ:

Նախօրոք հայտարարված ցուցահանդես-մրցույթին կարող էին մասնակցել նկարելու ցանկություն ու ձիրք ունեցող բոլոր երեխաները: Հայտարարվել էին թեմաները. «Եկեղեցին հայկական ծննդավայրն է հոգվույս», «Սերմնացանի առակը», «Անառակ որդու վերադարձը», «Ես իմ անուշ Հայաստանի», «Աշուն»: Շուրջ մեկ ամսվա ընթացքում Հայաստանի տարբեր մարզերից մանկական ստեղծագործություններն ընդունող հանձնաժողովին էր ներկայացվել 700-ից ավելի նկար, որից 140-ն էր արժանացել ցուցադրվելու պատվին:

Երեխաները նկարել էին Ամենայն Հայոց Հայրապետին, Հիսուսի ծնունդը, աշնանային տեսարաններ՝ հեռվում երեւացող եկեղեցիով, Նոյի տապանը, գյուղական պատկերներ, նատյուրմորտներ, մանրանկարչական դրվագներ Ավետարանից:

Մրցանակային տեղերն ինն էին, որոնց արժանացան երեխաներ ինչպես Երեւանից, այնպես էլ մարզերից: Զինիչյան հիշատակի հիմնադրամի կողմից մրցանակակիրներին շնորհվեցին պատվոգրեր եւ տրվեցին նվերներ՝ ոսկյա խաչեր, իսկ բոլոր մասնակիցներին՝ մանկական Աստվածաշունչ մատյաններ:

- Շատ դժվար էր ընտրություն կատարել լավի ու լավագույնի միջեւ,- հայտարարեց ՀՀ Գեղարվեստի ակադեմիայի ռեկտոր Արամ Իսաբեկյանը:- Ես շատերի մեջ տեսա տաղանդի ծիլեր եւ այս առիթով շնորհավորում եմ բոլորիս:

- Կային յոթ տարեկան երեխաների գործեր, որոնց հեղինակները կարող էին լինել անգամ տասներկու տարեկան, եւ դա ուրախալի է: Երեխայի լույսի, գույնի, գծի ու մտածողության «սկզբունքը» արարչական է՝ ազատ ու անկաշկանդ,- ասաց գնահատող հանձնախմբի անդամ Արեւշատ Ավագյանը:- Ես ավելի շատ մրցանակներ կսահմանեի. մեկին՝ թեման ընկալելու, մյուսին՝ երեւակայության, երրորդին՝ բնականից նկարելու համար եւ այլն: Գովելի է, որ մեր երեխաներն ազդվում են հա՛յ մշակույթի մեծերից, սակայն նրանք պետք է կարողանան նաեւ ազատվել ընդօրինակման կնիքից:

Սպիտակից ժամանած մի ուսուցչուհի իր շնորհակալությունը հայտնեց՝ հավատալով, որ հոբելյանական այս ցուցահանդեսը «գույների տոն էր, որի պարգեւած հիշողությունները դեռ երկար կուղեկցեն ու կոգեւորեն երեխաներին»:

Սուսաննա ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ՏԱՌԱՊԱՆՔՆԵՐՆ ՈՒ ԱՍՏԾՈ ՃԱՆԱՊԱՐՀՆԵՐԸ

Սկիզբը՝ էջ 5

Օրերից մի օր գալիս է մի հարբեցող թե խելագար եւ ծեծելով սպանում տան գլխավորին՝ առանց որեւէ պատճառի: Հետո Աստծուց հեռու մարդիկ ասում են. «Ահա նայիր սրան: Սա իր խաչն էր կրում եւ այդ պատճառով տուժեց...»: Մենք պետք է իմանանք, որ Աստված թույլ է տալիս մահանալ նաեւ միանգամայն անմեղ մարդկանց, որպեսզի հնարավորություն տա խիղճը անամոթներին ասելու այն, ինչ ասաց բարի ավազակն անպատկառ ավազակին. «Չե՞ս վախենում դու Աստծուց: Մենք արդարորեն ենք տառապում, իսկ այս մարդը ոչ մի վատ բան չի արել: Մի՞թե Աստծուց չես վախենում» (Ղուկ. ԻԳ 39-41):

Հանուն ողջ աշխարհի հանդեպ ողորմության՝ երեխաներն իրենց վրա են վերցնում նահատակության սխրանքը: Նրանք տիեզերական նշանակություն ունեցող խաչ են կրում: Աստված հաճույք չի ստանում, չի ուրախանում նրանց վշտերից, սակայն շնորհիվ նրանց՝ մեծերը դեռեւս ժամանակ են ունենում ապաշխարության: Ցավոք, չապաշխարելու, ինքնարդարացման եւ սեփական մեղքերի մասին չխորհելու սովորության պատճառով մարդիկ դա չեն զգում: Անմեղ երեխայի տառապանքն անգամ միշտ չէ, որ կոտրում, խոնարհեցնում է խիստ եւ եսասեր սիրտը:

Շարունակելի

Թարգմ.՝ Գ. Վարդանյանի

ՔՐԻՍՏՈՆՅԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ
Հիմնադիր՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
Հրատարակիչ՝ Ս. Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոն
Գլխավոր խմբագիր՝ Աստղիկ Ստամբոլցյան

Գրանցման վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝ ք. Վաղարշապատ, ՔԴԿ
հեռախոս՝ (0+31) 56780, 54510
Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տպարան
Տպագր. է տպագր. 15. 11. 2002 թ.
Տպաքանակը՝ 2500 Գինը՝ 50 դրամ